

ԳԱՆՏՅՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆ ԵՐՈՒՍԱԼԷՍԻ ՀԱՅ ԳԱՅԵՐԻԱՐԳՈՒԹԵԱՆ
ԻԱ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ԵՐԶԱՆ 1947

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		որես
— Սփիւռք եւ Գրականութիւնը (Բ).		225
ԿՐՕՆԱԿԱՆ		
— Սրահ՝ խօսքեր.	Ե.	229
— Յակոբոս Զեբեթիայի որդին.	բրգմ. Յ. ՇէժՆՄէլեան	232
ԿՐՕՆԱ-ԽՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Հոգին կը սքափի.	բրգմ. ՊԱՐԳԵԻ	234
ԿՐՕՆԱՊԱՏՄԱԿԱՆ		
— Նարեկը Հայ գրականութեան մեջ (6).	ԵՂԻՇԷ ՎԱՐԴԱՊԵՏ	238
ԲԱՆԱՍՏԵՂԺԱԿԱՆ		
— Մօրս.	ԵՂԻՎԱՐԴ	242
ՀԻՆ ԵԶԵՐ		
— Տաղ Աւետեաց Աստուածածինն.	հրատ. Ն. Վ. ԾՈՎԱԿԱՆ	243
— Մահը.	Մ. Տ.	243
ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ		
— Ներսէս Լամբրոնացի.	Յ. ՕՇԱԿԱՆ	244
ԼԵԶՈՒԱԳԻՏԱԿԱՆ		
— Եւրօպական ազգեցութիւնը հայերէնի վրայ եւ լատինաբան հայերէն.	ՊՐՈՖ. Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ	447
Յոբէլեար Տ. Հայկազուն Քննյ. Ոսկերիչեանի խօսքը.		250
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ		
— Ամսօրեայ լուրեր.		254
ՏԻՐՈՒՆԻ		
— Հանգիստ Ամեն. Տ. Զաւեն Ս. Արեւս. Տեր-Նղիայեանի.		255

Բ Ա Ժ Ն Ե Պ Ի Ն

ՍԻՈՆԻ Տարեկան բաժնեգիրն է՝ բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիրին 10
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԽԻԿ Է

Հասցէ՝ *Rédaction de la Revue Arménienne SION*

Patriarcat Arménien, Jérusalem-Palestine

Ս Ի Ո Ն

ԻԱ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1947

Յ ՅՈՒՆԻՍ

ԹԻԻ 6

ԽՄԲԸԳՐԱԿԱՆ

ՍՓԻՒՌ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Բ

Նախորդ մեր խմբագրականը կ'եզրափակուէր հայ հոգեկան միասնակա-
նութեան մը պակասի աղաւանջով: 1914-ի սերունդին խէշը փշուր փշուր
ինկաւ, իսկ անկէ ի վեր սփիւռքի հայութիւնը իր բոլոր ճիգերուն և ձգտում-
ներուն մէջ պիտի մնար անխտէպ, նաեւ զրական մարզին վրայ:

Անշուշտ երկու պատերազմներու միջեւ մեր տարագիր ժողովուրդը չը
հեռացաւ իր պապերէն, յառաջ տարաւ կրթական զործը, դարձուց իր մամու-
լը, և շարունակուեցաւ մեր մտքին ճիգը՝ արժէքներու փշրանքներ աւելցնելով
նախորդ սերունդներու ժառանգութեանը վրայ: Սակայն հակառակ այս սրտա-
ռուչ հանգամանքներուն, մեզի, սփիւռքի տարագրեալներուս, պակսեցաւ այն
ոգեղէն իրականութիւնը, հասարակաց այն յարացոյցը, որուն մէջ կարենային
հաշտուիլ բոլոր հայ հոգիները, որուն զգացումով գործէին բոլոր սրտերը, հան-
դերձելու և արգասաւորելու համար հայ միտքը, հայ հոգին, մէկ խօսքով հայ
մշակոյթը:

Ունեցանք ճմեր ամէն բանէ վերջը, ինչպէս մեր ազգային, ընկերա-
յին, այնպէս ալ մեր մշակութային կեանքէն ներս: Հասարակաց այն հոգե-
ղինեալ կարգախօսը՝ որ ոսկի թելով մը առնչէր մեր հոգիները իրարու: Այդ
պիտի ըլլար առաջին՝ և մեզմէ կախում ունեցող այն միակ պայմանը, որուն
իրագործման ճամբուն վրայ պիտի կրնայինք ունենալ այն ինչ որ հոգեկան
միասնականութեան մը հոգը ոյժն ու արդիւնքը պիտի կրնային տալ:

Մարդկային մշակոյթը, իրեւ կրօն, գիտութիւն, արուեստ, բարք կամ
տնտեսութիւն, ազգային կերպարանք ունի ամէն բանէ առաջ: Որդեգրել օտար
մշակոյթ, օտար կերպարանքներու ներքեւ, ո՛չ միայն ժխտումն է ընդհանուր
այս օրէնքին, այլ նաեւ անգիտացումը իր սեփական ինքնուրոյնութեան: Ի
վերջոյ պէտք չէ մոռնալ թէ մարդկութիւնը վերացական զապափար է, կան
միայն ազգեր և ցեղեր իրենց ուրոյն կերպարանքներով:

Քառորդ դար է որ հայ սփիւռքը, հակառակ իր փափաքներուն և ճիգե-

րուն, ի վիճակի չեղաւ ստեղծելու միակտուր և պայծառ ազգային գիտակցութիւն իր քաղաքական ու մշակութային կրկնակ մարզերուն վրայ: Անշուշտ մենք բոլորս շատ լաւ գիտենք թէ հայեր ենք, և ուրեմն տարբեր ազգի գաւակ անոնցմէ՝ որոնց երկիրներու մէջ կ'ապրինք. թէ ունինք մեր սեփական հայրենիքը՝ որուն կարօտն է որ ոյժ կուտայ համբերելու, մեզի վիճակուած այս տրտմութիւններուն մէջ: Թէ մենք ունինք մեր սեփական կրօնն ու լեզուն և թէ ընդունակ ենք, իբրև ժողովուրդ, ապրիլ և ստեղծագործել՝ շատերէն աւելի: Սակայն այս բոլորը՝ ազատ ու պատմական գիտակցութիւն մըն է լոկ առանց ունենալու այն սեռն ու սերտ գորոյթը՝ որ ոչ միայն յարատևող էլ նաև ստեղծագործ շունչն է կեանքին:

Բնորոշել ազգային ոգին, այսինքն մտածումի, զգացումի և կամեցողութեան այն ուրոյն կերպերը, որ յատուկ են հայութեան՝ գիտունի, արուեստագէտի և որոշ չափով քաղաքագէտի գործեր են, սակայն սփռւած հայ կեանքին մէջ այս բարերար ազդակները ոչ մէկ ատեն համբաշխեցան: Ոչ գիտունը իր հետազոտութիւններով, ոչ արուեստագէտը իր ստեղծագործութիւններով, և ոչ ալ քաղաքագէտը այս ճիգերուն բերած իր ուղղութեամբ, իրենց գտնումներով և անոնց միաձոյլ ներդաշնակութիւններով ըրինայն՝ ինչ որ անհրաժեշտ է ժողովուրդի մը կենսաւորման և անոր հասարակական ու ազգային գիմագիծը ճշգրտելու համար. մշակելով սերունդներու աշխատութեամբ մեզի եկածը և ստեղծագործելով նորը, ազգի մը մօաւորական ընտրանին շարունակած կ'ըլլայ իր պատմական դերը:

Սերունդը որ իր հոգին աչքերը բացաւ օտար երկիրներու մէջ, շուտով պիտի յարմարէր եւրոպական և ամերիկեան տեղական պայմաններուն և պիտի ստեղծագործէր իր բնական երկրին լեզուովն ու մտայնութեամբ: Ծիշտ է թէ մենք ունեցանք ընդարձակ, տարօրինակ և իրենց անձնական փորձառութեամբ այլամերժ գրողներ, որոնք իրենց պատկանած աշխարհի հոգեկան ոլորտին մէջ գետեղեցին իրենց ներքին հակազդեցութեանց և տրամներուն զուամբը, որ խոշոր չափերով իրենց պատկանած ժողովուրդին էր, սակայն անոնք անունով միայն մեր գրականութեան կը պատկանին, ինչ որ ալ ըլլայ անոնց փառքին դէմ մեր զգացածը: Ասիկա մեր տուրքն է մեզմէ աւելի բարձր մշակոյթ ունեցող երկիրներուն: Ի վերջոյ շրջանակին և ընկերային տիրող պայմաններու կշիռը տաղանդի կարելիութեանց վրայ անխուսափելի է: Միւս կողմէն դրական այս ազդակներու կարգին կայ նաեւ բացասականը, ոչ եւրոպական երկիրներու վեր գրողները բան մը չառնելէն զատ իրենց շրջապատէն, պիտի կրէին արեւելեան երկիրներու յատուկ ներքին անզգածութիւնը, և կամ նոյն այս երկիրներու պատկան թերթոնի զրականութիւնը, որ պիտի չկրնար զատել իրենց էջերը հասարակ և ամենուն ծանօթ յոյգերու և մտածումներու ճակատագրէն: Ի վերջոյ զրականութիւնը շատ մը բաններու պատկանելով հանդերձ՝ պայմանաւոր է նաեւ իր ընթերցողներով: Հոս տեղը չէ ընթերցող հասարակութիւն ըստած խոշոր ազդակը՝ վերլուծելու, բաւ է ընդունիլ որ կայ անիկա քանի որ անոր պակասը պիտի նշանակէր զիրքերու պակաս մը:

Անգամ մը եւս կը կրկնենք թիւրիմացութիւն չստեղծելու համար միտքերու մէջ, որոնք ընդունակ են ամէն ինչ շրջուած հասկնալու, կամ դէթ մու-

թին մէջէն որոշել փորձելու բաներ՝ որոնք լոյսին մէջ պէտք է գննել։ Մեր ժխտումները հասկնալի և կշռելի արժէքներէն աւելի կը վերաբերին առողջ մտքի և հոգիի հայադրոշմ լեցուն ու բաբախուն արտայայտութիւններուն, որոնք իրենց բխումներուն արտայայտման կերպերուն և արուեստին մէջ ըլլան հայեցի և պսակեն ցեղին ստեղծագործ ոյժը։ Ի վերջոյ մեծութիւնները կը ծնին զրական առողջ աւանդութիւններէ, վասնզի զրականութիւնն ալ ունի իր ժառանգականութիւնը։

Կ Գրականութիւնը, ինչպէս բոլոր արուեստները, ունի նոյնպէս իր արտա-
քին և ներքին պայմանները, երկուքն ալ ներգործող։ Առաջինը աւելի առաք-
կայական բնոյթով և երկրորդը ենթակայական։ Մին կը հայթայթէ նիւթը և
միւսը գայն կ'արուեստագործէ։ Արտաքին պայմաններու տակ կը խմբուին ան-
հատին ֆիզիքական, իմացական, բարոյական և ընկերային կեանքը իր տը-
եալներով։ Իսկ ներքին պայմաններն են իր յուզական, երեւակայական, կա-
մեցողական և մանաւանդ համադրական ոյժերը։

Գրողին անհրաժեշտ է ունենալ՝ բնախօսական, ընկերային և հոգեբա-
նական առանցքներ։ Նախ ան պարտի օժտուած ըլլալ բնախօսական ամբողջա-
կան առողջ սարուածքով մը։ Ի վերջոյ ճշմարտութիւն է թէ զրագէտը կը
ծնի շինուելէ և ըլլալէ առաջ։ Եթէ ան ծնունդ է ժամանակի մը, բայց երբեք
ժամանակը չէ գայն ծնողը։ Իրական զրագէտը դուրս է ժամանակէն՝ տուեալ
ժամանակի մը պատկանելով հանդերձ։ Գալով իր ընկերային հանգամանքին,
անկիւս որքան ինքզինքին՝ նոյնքան և աւելի ընկերութեան կը պատկանի։ Սա-
կայն երբ ամբողջապէս ընկերութեան պատկանի այս բոլորանուէր գիլումը թող
չի տար իրեն որ ան արուեստի փլանին բարձրանայ, իսկ միւս կողմէն եթէ
ուրանայ ընկերութիւնը նորէն կը դադրի արուեստի իրական գործերու հեղինակ
ըլլալէ։ Որովհետեւ զրագէտը նախ իր ժամանակին մարդն է, ապա բոլոր ժա-
մանակներու։ Անկատար է զրագէտը, երբ այս երկու իրողութիւններէն միայն
միոյն կը մնայ ենթակայ։ Որովհետեւ եթէ ինք պատկանի միայն ինքզինքին,
այսինքն իր ներքին ճշմարտութեան, կը դառնայ վերացական և տարտամ, իսկ
եթէ պատկանի միայն ժամանակին, այսինքն ընկերութեան, կը մնայ ծանծաղ։
Կայ կեանքի անփոփոխ իրականութիւն մը, և կայ ժամանակի առօրեան, զրա-
գէտը պարտի գանոնք ներդաշնակել, վասնզի ան որքան ժամանակին նոյնքան
և ճշմարտութեան պատգամաւորն է։ Անհատական թէ ընկերային ըլլալու հար-
ցը՝ թեթեւ կշռուելիք խնդիր մը չէ և կը վերաբերի անասական, քաղաքա-
կան, բարոյական և մշակութային մարգերու։ Ստեղծագործողը մեծ է երբ
կրնայ իր իտէալները ընկերութեանը ընել, բոլոր դարաշրջան ստեղծողները,
հերոս, մարգարէ, զրագէտ, այս կարգի մարդեր են։ Մեծ զրագէտը ան է որ
ամբողջապէս աչք, ականջ և զգայարանք է ընկերութեան մեծ հոգիին դէմ,
անոր պահանջները կը զգայ և անոնց բերած իր յարմար լուծումներով ընկե-
րութիւնը կը փոխադրէ իր մէջը և փոխադարձաբար։ Այս կերպ կը լուծուի
անձնականին և ընկերութեան առերեւոյթ հակամարտութիւնը։ Մեծագոյն զրա-
գէտը ան է որ կրնայ ըլլալ իր ժողովուրդին ձայնը, հոգիներէն բարձրացող և
հոգիներուն զացող ձայնը։

Գալով հոգեբանական աղբակին, երբ ամբողջ են բնախօսական աղբակ-

ները զրազէտին մէջ, երբ հաղորդ է ինքը ընկերութեան և ժամանակի պահանջներուն, և մանաւանդ երբ իրը կ'ընէ զանոնք, ըլլալու համար մեծ հոգեկանութիւն մը, երբ այս կարգի անհատ մը կ'արուեստագործէ, կը նշանակէ թէ կը խօսի հազարներու, մնալով խորապէս նոյնատեան անձնական և սակայն համադրողապէս հաւաքական:

Գրազէտի անձին իրական պատրաստութիւնը կախում ունի զլսաւորաբար իր արտայայտելու կարողութենէն, երկու կողմերուն կարենալ բանալու ինքզինքը, ճշմարտութեան՝ որ ընկերութեան է և ժամանակին, և ինքնուրոյնութեան որ իրենն է, այսինքն իր ներքին ճշմարտութեան: Ընկերութիւնը անհատականութեան միջոցով և փոխադարձաբար նկարագիրն ու կոչումն է ճշմարիտ զրազէտին: Եւ կեանքին ու անձին ճշմարտութիւնը պէտք է բխի իր անձէն ոչ թէ շրթներէն, հասկացողութենէն և կամ զրչէն, այլ իր նկարագրէն, իր զգացումներէն իր ամբողջ մտաւոր ու բարոյական էութենէն: Հոս է հսկայ տարբերութիւնը իրական զրազէտին և գրողին, առաջինը՝ ճշմարտութեան և ժամանակի մեծ պատգամաւորն է, երկրորդը՝ խողովակ մը միայն:

Մեր այսօրուան զրազէտներու մեծագոյն տոկոսը չունի պահանջուած ուսումը, և ոչ ալ ծանօթ է արդի գիտական, պատմական, հոգեբանական, իմաստասիրական և կրօնական գրութիւններու, եթէ ոչ մասնագիտականօրէն գէթ իբրեւ կարելի ծանօթութիւն անհրաժեշտ է որ ան ի վիճակի ըլլայ ընդգրկելու այս բոլոր մտերմիկ հաղորդականութեամբ մը: Արեւմտեան սուրբերէն մին սովորութիւն ունէր ըսելու, թէ գիտութիւնը ութերորդ խորհուրդն է քահանային և թէ իւրաքանչիւր վանական որ գիր մը կը գրէ, գնդասեղ մը կը խրէ սատանային աչքին մէջ: Նոյն է իրականութիւնը զրազէտի պարագային, ընդհանուր զարգացումը ոչ միայն անհրաժեշտ այլ նաև իր տաղանդին և արուեստին երկրորդ և անբաժանելի մասն է:

Գրազէտին քով այս տուրքերը կը պաշտպանեն անոր գործին ոչ միայն արտաքին՝ այլ նաև ներքին աշխարհը:

Մեր յաջորդ խմբագրականով մենք կը մօտենանք սփիւռքով իրագործուած հարազատ արժէքներու կշիռին, հայ գրականութեան ընդհանուր պահեստին վրայ, անոր ընդմիջտ ըրած յաւելումներուն, ընդգծելով առաւելութիւնները և ճշգրտելով նուազումներն ու սկաւառացումները, այս անգամ գործերու և անուններու հաստատ հանդէսի մը մէջէն:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԱՐՏԵ՛ ԽՕՍՔԵՐ

Ձի հաւաքով գնամք եւ ոչ կարծեմք:
(Բ. ԿՐՆԹ. Ե. 7)

Հաւատքն է կեանքին իտէալը և զայն իմաստաւորող միակ իրականութիւնը. իսկ տեսանելին, կամ առաքեալին բառով, կարծեցեալը, զայն մեր միտքին շօշափելի ընող անիրական իրականութիւնը միայն: Երբ հաւատք կ'ըսենք, կը հասկնանք անտեսանելի, բայց զգալի, իմասնալի և մանաւանդ իրականացած իրողութիւններուն յայտագրութիւնը, իսկ տեսանելին, կամ գիտական բացատրութեամբ, նիւթը՝ անոր մէկ թանձրացեալ վաւերականութիւնը լոկ: Հաւատքի և տեսանելիի այս իմացութիւնները զմեզ կ'առաջնորդեն տեսանելի և անտեսանելի երկու աշխարհներու գաղափարին, որոնք մեր մտածումին առարկան՝ և մեր քրիստոնէական կեանքին հանգրուանները կը կազմեն. սակայն ճշմարտութեան դէմ սեղանչած չենք ըլլար, եթէ ըսենք թէ իրարեք տարբեր կարծեալած այս զոյգ աշխարհները՝ լրացուցիչներ են իրարու, և այս պարագան կը ճշմարտութիւն մանաւանդ հոգեւոր հայեցակէտով:

Տեսանելի աշխարհը որուն վրայ կ'ապրինք, պիտի դադրէր մեզի համար լոկ երեւոյթ մ'ըլլալէ, եթէ մենք կարենայինք թափանցել անոր գոյութեան իմաստին. և պիտի ըլլար յաւիտենական իրականութեանց հայելի մը, որուն մէջէն զգալիօրէն պիտի ցոլար Աստուծոյ ներկայութիւնն ու գործը, աւելի յստակ, քան լճակին մէջ ուրուագծուող պատկերը երկնքին: Անկարելի է բաժնել տեսանելին անտեսանելիէն: Աւելի դիւրին է թերևս անշատել ծաղիկը իր բոյրէն, և արևը իր լոյսէն, քան Աստուած իր գործէն:

Յիսուս տեսանելի աշխարհը կը նկատէր հայելին անտեսանելիին. անկիպ զայն կը տեսնէր իր աչքերուն դիմաց տարածուող զեղնորակ ցորենին մէջ, իր զլխուն վերև հասողած երկինքին վրայ, և իր քովիկը հոսող առուակին խորը: Բոլոր անքնք իրեն կ'երևին իբր թափանցիկ պատկերներ մարդ-

կային հոգիին, և իր աստուածային ճակատագրին: Տեսանելի այս իրերուն և երեւոյթներուն մէջ, ան կը դիտէ անտեսանելին. ան այս աշխարհին վրայ կեցած կը տեսնէ երկինքը, հոն կ'ապրի, և իր հետ կը կրէ զայն ամենուրեք երկրի վրայ:

Եւ սակայն մեզմէ շատերուս համար, տեսանելին անդին ոչինչ գոյութիւն ունի. ճանչնալ տեսանելին՝ ահաւասիկ մեր միակ իմաստութիւնը, գործել տեսանելիին վրայ՝ ահա մեր գործը, վայելել տեսանելին՝ ահա հաւաստիկ մեր միակ երջանկութիւնը. և անգեղնականը կ'աքողուի իսպառ մեր նայուածքէն, և շատ անգամ մեր մտածումէն:

Կրօնքն իսկ որ յայտնութիւնն է անտեսանելի աշխարհին, եկեղեցիով երաշխաւոր, շատերուն համար ներկային մէջ միայն այժմէութիւնն ունեցող իրողութիւն մը կը նկատուի. ոմանք զայն լոկ ընկերային կազմակերպութիւն մը կը սեպեն, ուրիշներ՝ մարդասիրական գեր մը միայն կ'ընծայեն անոր, շատեր զայն կը նկատեն իբրև հոգեկան պահանջ մը որոշ դասակարգի մարդոց, և ուրիշներ բարոյական ազդակ մը միայն: Բոլոր այս շղոմմ և ճոռոմ գաղափարներուն ներքև սակայն, կ'ըզացուի առաւել կամ նուազ չափերով ժխտումը անտեսանելիին: Մեզի համար դժուար է կարծես բանալ մեր հոգեկան նայուածքը իր վճիտ լոյսին, որ քան դժուար չէ թերևս կոյրին բանալու իր հայեացքը արևի լոյսին, թէ և անոր աչքերուն վրայ ծանրացող խաւարը ապացոյց չլինի լոյսի չգոյութեան: Ահա մեր վիճակը, մենք որ ինքզինքնիս ժառանգաւորներ կը նկատենք յաւիտենականին. ի՞նչ հակադրութիւն մեր կոչումին և մեր ըմբռնումներուն միջև, և կարծես թէ մեզի համար ըսուած ըլլաւոր առաքեալին խօսքը՝ սթէ հաւատովք գնամք և ոչ կարծեօք:

Մեր դարու նիւթապաշտիկ մտածումներով տոգորուած սերունդը կ'անգիտանայ անտեսանելի աշխարհը, զայն մարդոց միտքէն ու հոգին յոգնեցնող կրօնական ցնորք մը նկատելով միայն, և կող կ'ընէ իր հեռեւորներուն որ միայն տեսանելիով շահաւէտագործին, տեսանելիին իշխան, տեսանելի գրգռուի, տեսանելիին իշխան, տեսանելիին ուսանին. մարդուն կատարելութիւնը ու երջանկութիւնը այս երկրի վրայ օրօնելով միայն, եղկելի մտայնութիւն, որ կը խորտակէ հոգիին ու միտքին թեւերը,

անարգ նիւթին չգթայելով զմեզ, ներթափանցեալ մարդը կրնայ լաւ մարդական դասին մը ըլլալ թերեւս, բայց երբեք մարդ մը, որ աւելի բարձր և վսեմ ճակատագրի մը սահմանուած է, և որ հաւատարմութիւնը ունի իր իրաւունքներէն զտարաւորութիւնը:

Այն չըջանալի բարձր առաքեալը կը գըրէր այս խօսքերը, աշխարհը միայն տեսանելի իրողութիւններու կարեւորութիւն կու տար, ու չէր հաւատարմ ոչ նախախնամութեան, ոչ ազդեցիկ, և ոչ ալ յաւիտեանական յոյսին. և սակայն երկիր մը որ միայն ինքզինքին կը հաւատայ, մարդկութիւն մը որ միայն տեսանելիով կ'առաջնորդուի, ինչն վախճանի կրնայ յանգիլ, և ինչ ազդեանքը եղբարքի վրայ խրել. կրնա՞յ հաւատալ յառաջդիմութեան, արդարութեան:

Ուստի՞ և քիչ չէ թիւը այդպիսիներուն, կը կարծեն թէ անգնեականին հաւատքը կը պզտիկցնէ կեանքին արժէքը, շլատելով իր ուժերը երկրի վրայ. ընդհակառակն անոր կ'ընծայէ անհամատեղի մեծութիւն մը: Ինչ կ'արժէ մարդը, ինչ կ'արժէ իր իտեայններն ու իղձերը, իր գործերն ու ունեւորը, եթէ անցնող վայրկեանը որ այս աշխարհի կեանքն է, իր հետ պիտի տանի այդ ամէնը: Եթէ այս աշխարհն է միայն մեր բաժինը, եթէ այս երկիրն է մարդուն միակ հայրենիքն ու ժառանգութիւնը, այն ատեն կեանքը բնաւ իմաստ մը չունենար: անկա առեղծուած մը կը մնայ այնքան անգութ, որքան անուժեւոր: Եթէ մեր այդ ամէնը զրեւ վրայ այս թախածագին բայց ճշմարիտ խօսքը առաքեալին. և Առանց Աստուծոյ, առանց յոյսին:

Սակայն բայց ինծի յաւիտեական կեանքին գոհոր, ըսէ ինծի թէ մարդկային կեանքը ճառարդութիւն մըն է տեսանելիէն անտեսանելիին, աշխարհէն յաւիտեականին: Ըսէ ինծի թէ հայրենիք մը ինծի կը սպասէ, և թէ կեանքի իրաքանչիւր օրը ինծի համար վախճան մը և սկիզբ մըն է միանգամայն. այն ատեն սիրոյ և ծառայութեան իւրաքանչիւր արարքը արժէք մը պիտի ելբեր մեզի և առիթ մը ուրախութեան և հաճոյքի և կեանքին ներգոյնանքն ու զօրութիւնները բնաւ պիտի չյուսահատեցնեն զմեզ: Դժբախտաբար սակայն փորձը ցոյց տուած է որ մենք մեր կեանքի մէջ առհասարակ կը ջանանք փոխանակել հաւատքը

քը տեսանելիով, այս կերպ յեղաշնչելով կարծեա Աստուծոյ ծրագիրը. մենք յաճախ անտարբեր վսեմ յայտնութիւններու առջև, թափուր կը թողունք մեր հոգին երկնային տեսիլներու խորհրդաւոր բայց իրական հաղորդակցութեան, և միայն ներթափանցող անտարբեր ոչինչ կ'ուզենք ըմբռնել իրեն անտեսութիւնը:

Որով մեր բնաբանը զմեզ կը դնէ հրկու գասակարգի մարդոց առջև. անոնք որ կ'ընթանան տեսանելիով, և անոնք որ կ'ընթանան հաւատքով: Հարցնենք առաջիններուն, որոնք կը խորհին թէ ընտրած են իւրագոյն մասը կրանքին, թէ ինչն երջանկութիւն եւ ինչ իրականութիւն կը գտնեն իրենց տեսակէտով ըմբռնուած կեանքին մէջ: Անոնք կ'ապրին այս կեանքը կ'անկ դարձուցած բոլոր հոգեւոր իրականութիւններուն՝ յուսարով թէ այս կերպով պիտի կրնան իրականացնել այս կեանքի մէջ իրենց մէջ խուսափող երջանկութիւնը: Սիւն երազ, որ զիրենք տառապանքէ տառապանք, և յուսահատութենէ նուաստութեան կ'առաջնորդէ. անոնք սէր և երջանկութիւն հետապնդելու իրենց յիմար վաղքին մէջ, վիշտեր միայն կը հնձեն. և որ ամ երբ հնչէ վերջին ժամը, և ինչն վարագոյրը իրենց կեանքի ողբերգութեան, մահուան խորհրդաւոր բնութեան մէջ, անոնք այն ատեն միայն աւաղ թերեւս զգան անշնչութիւնը իրենց կեանքին:

Հաւատացեալն ալ կ'ապրի այս բոլորը, բայց այս բոլորէն վեր ան կ'ապրի մասնաւանդ ապագայ իրականութիւնը, հոն գըտնելով ոչ միայն սփոփանք ու միխմարութիւն զոր իրեն կը զանայ այս կեանքը, այլ նաեւ իր նկատմամբ իրագործուած Աստուծոյ սէրն ու ողորմածութիւնը: Սիւն մետալին մէկ կողմը միայն կը գիտէ և այդ կերպով ալ միակողմանի միայն կը կատարէ իր պարտքը, միւսը մետալին երկու կողմերն ալ նկատի կ'առնէ, և կու տայ կայսրինը կայսր և Աստուծոն Աստուծոյ: Կրնան առարկել ոմանք թէ անցնորքի մը գրեթէ բայց հարցնեցէք բոլոր անոնց, որոնք կեանքի ունայնութիւնը ապրելէ վերջ զարձի եկած են, ու պիտի լսէք իրենց անկեղծ արհամարհանքն ու ցաւը տեսանելի աշխարհի մասին, երբ

իրենց աչքերուն բացուած է յաւիտեանս կանոններն ծածկող քողը:

Տեսանելին չէ ուրեմն կեանքի միակ ա վերջնական նպատակը, ներկան կ'անցնի բոլոր իր ունեայն հրապոյրներով, առանց գոհացնելու յաւերժանալու մեր տեղը, և առանց ամոքելու մեր տառապանքը: Տեսանելի և անտեսանելի աշխարհները երեւութապէս միայն կը զատորոշուին, անոնք ներքին խորունկ նմանութիւններ ունին իրարու հետ և զիրար հակասող և տարամերժող մակարդակներ չեն, այլ նոյն իրականութեան տարբեր երեսները: Ոչինչ կայ երկրային որ չծառայէ հոգեւոր ու յաւիտեանական վախճանի մը, և չունենայ իր տեղը արժէքներու կայունածին մէջ: Ամէն ներկայ իրականութիւնը ապագայ կարելիութիւն մըն է, շարունակութիւն մը կայ այս կեանքի և անդենականին միջեւ: Իւրողութիւնը այս կերպ ըլլալէ վերջ, մեզի կը մնայ շահագործել գիտնալ մեր կեանքը և ապրել ներկան ապագայի հաշուին: Վասն զի ինչ որ ցանկնք այս կեանքի մէջ, զայն պիտի հնձնք գալիքի համար: Եթէ մեր կեանքը միայն վաղանցուկ իրականութիւն ներու փարած է և նրութիւն վրայ կը յետու, ոչինչ պիտի կրնանք ունենալ անդենականին մէջ, զի նրութը չի կրնար յաւերժանալ: Վա՛յ անոնք, որոնք միայն աշխարհի համար կը սերտանեն և կ'ապրին:

Ի զուր չէ Աւետարանին խօսքը թէ, ան որ հոս իր կեանքը կը շահի, պիտի կորսնցնէ զայն միւս կեանքին համար, վասնզի աշխարհի համար շահուածը աշխարհին կը մնայ: Ոչինչ մնաց աշխարհականութենէ և աշխարհ շահիլ ուզողներէն, ժամանակը հալեցուց զանոնք և խառնեց իր փոշիին: Սակայն միւս կողմէն իր բեղմնավոր արգասիքին մէջ մեծուց և գեղեցկացուց հոգեկան գործերը, սիրոյ և զոհողութեան արարքները: Առաջինները իրենց գերեզմաններ շինեցին, վերջինները իրենց ցիւղերը քանդեցին: Պէտք չէ Աւետարանի անմիտ հարուստին պէս մտածենք, ըսելու համար մեր անձին, շատ բարիքներ ունիս, կե՛ր, արբ և ուրախ լեր, քանի որ ապահով է ապագայ, սակայն ապագան մերը չէ, և մենք տէր չենք ապագային. ներկայ վայրկեանը միայն մեր տրամադրութեան ներքէն է, յաջորդ վայրկեանին կրնայ մահը

զալ և զմեզ խեղդել իր սե հոսանքին մէջ, ժամանակի գանձարանէն մէկ օր միայն տրուած է մեզի, «այսօր» ա՛յս զայն և սիրոյ ու պարտականութեան գործերով շահեցուր և ճոխացուր ու յանձնէ յաւիտեանականութեան: Ժամանակի գերքէն մէկ էջ միայն բանալու իշխանութիւն ունիս, «այսօր» է՛ ան, վաղը միւս թերթն է որ կընքուած է, առջեւ դ բացուած մաքուր էջին վրայ, գրէ ինչ որ կ'ուզես. բայց գիտցիր որ գրածդ ա՛յլ չաւրուիր, աշխատէ որ դատապարտութիւնդ դուռն ձեռքովդ չկնքես, վասնզի ներկային մէջ կը շինուի ապագան:

Ժամանակի իւրաքանչիւր վայրկեանը կտոր մը յաւիտեանականութիւն է մեր տրամագրութեան ներքեւ գրուած. իւրաքանչիւր վայրկեանը իր դերը ունի մեր ապագայի շինութեան և մեր փրկութեան մէջ. «զօրահնապազ մեռանիմք» կ'ըսէր առաքեալը, եթէ մեր կեանքի իւրաքանչիւր օրը մեր շահու կողմը չանցնի: Վասն զի այս աշխարհը իր գոյութեամբ անշատ և անանձին բան մը չէ, այլ յաւիտեանութեան և մեծ ապագայի արտաքին և տեսանելի կողմը միայն. հազիւ նշմարելի մասնիկը մեծ ամբողջին, շարժուն և փրկուն ալիքը անշափելի ովկիանին:

Երբեք մի՛ կարծէք թէ այս աշխարհը իր մէջ ունի իր ապագան իր վախճանը, օրորոցն ու գերեզմանը սկիզբը մը ու վախճան մը չեն, այլ վայրկեան մը կեանքի յաւերժէն:

Տեսած էք պարտեզներու մէջ մարմարեայ արձաններ, որոնց ափերու մէջէն կը հոսի ջուրը, բայց անոնք անշարժ կեցած են և ճիգ մը չեն փորձեր բռնելու հոսուն ջուրը. այդ արձաններուն կը նմանին անոնք, որոնք անցնող վայրկեաններէն չեն օգտուիր: Ժամանակը այդ հոսուն ջուրին պէս կ'անցնի, կորուստի մեծ ովկիան մը շինելու համար մեզի:

Կեանքը ապրիլ մը չէ լոկ, մարդը մեծ ապագայի մը կանչուած է, և անոր պէտք է պատրաստուի. այս կեանքը պղտիկ ներկայ մըն է միայն, ուր սակայն պէտք է հանդերձալը շինուի: Եւ հանդերձալը վիշական և երևակայական ենթադրութիւն մը չէ, այլ իրականութիւն. այդ գալիք իրականութեան նախատօնը կատարուած է երկու հազար տարիներ առաջ, և անկէ ի վեր քրիստոնէութիւնը ամէն օր այդ դա-

զափարը կ'իրագործէ իր շատ անգամ վրիպած ճիգերու գինով: Ներկային մէջ ներկան միայն տեսնել, պիտի նշանակէր սերմին մէջ սերմը միայն տեսնել, սակայն սերմնացանը կը հաւատայ ցանուած սերմի ապագայ արգիւնքին: Ապագայի մասին մեր տեսութիւնը Գրիստոսի անձէն և աւետարանէն կուգայ. հանդերձեալէն եկաւ ան, մեզի հանգերձեալի մը տանելու համար. և քրիստոնէութիւնը իր հիմնադրին մէջ կը տեսնէ մարմնացեալ յաւիտեանականութիւնը, որ այս աշխարհի և այն աշխարհի մէջ կը բնակի հաւասարապէս:

Ահ, եթէ մահուան այդ տեսիլքը, կեանքերու ունայնութեան այդ տխուր պատկերը երբեք այցելէր մեզի, զգացնելու մեղմէ իւրաքանչիւրին իր գոթախտութիւնը, թերեւ կեանքը սովորականէն տարբեր ընթացք մ'ունենար, այն ատեն միայն թեւեւ կարենայինք վայրկեանը յաւիտեանականութեան վերածել և աշխարհը դրախտի:

Եթէ երկտասարդը կարենար ըմբռնել թէ ինք ինչ որ ցանէ զայն պիտի հնձէ, եթէ կարենար գիտնալ թէ այս աշխարհի հաշտոյն իր բոլոր ըրածները իր գերեզմանաքարիը պիտի ըլլան, և թէ կան կեանքի մէջ աւելի բարձր և աղնիւ բաներ, որոնք չեն մեռնիր, թերեւ տարբեր ըլլար իր կեանքը:

Եթէ ծերը գիտնար թէ ինք աներեակայեւ իր երագութեամբ կը մօտենայ գերեզմանին, և թէ մահը յաւիտեանականութեան և կորուստեան միջև ապրուած վերջին վայրկեանն է, թերեւ գերագոյն ճիգով մը, և ապաշաւի արցունքով սրբագործել, զմուսէր իր դիակը:

Եթէ հաճոյստէն ու գրամապաշտը վայրկեան մը զգային թէ ոչինչ պիտի մնար իրենց պաշտածներէն, և թէ յաւիտեանականութեան ատեանին առջև իրենց մահ կը սպասէ, անոնք թերեւ այլէին իրենց պաշտածները, և պաշտէին իրենց այրածները:

Քայինք կեանքի ճամբայէն հոգեւոր ապագայի հաւատքով, վասնզի մարդկութեան ոսկեգարը ապագայի մէջ է պահուած:

Ե.

ՅԱԿՈԲՈՍ

ՁԵԲԵԹԱՅԻ ՈՐԴԻՆ

Գարունն էր ու բնութիւնը նոր կեանք էր հագեր:

Յիսուս կանգ առաւ, Երուսաղէմի հըրապարակը, և խօսեցաւ ժողովուրդին երկինքի Քաղաւորութեան մասին:

Անոնց մէջ կային Փարիսեցիներ և Դէպիրներ — օձեր և խեբ — որոնք ճշմարտութեան ճամբուն վրայ թակարդ կը լարէին և փոսեր կը փորէին: Յիսուս դատապարտեց և կշտամբեց զանոնք իրենց յոռի արարքներուն համար:

Ամբոխին մէջ կային խումբ մը մարգիկ որոնք Փարիսեցիներուն կուսակից էին և յարմար առիթի կը սպասէին Յիսուսն ու իր աշակերտները ձերբակալելու համար:

Յիսուս հասկցաւ անոնց միտքը, և ուղղուեցաւ գէպի քաղաքին հիւսիսային դուռը:

Ապա մեզի դառնալով ըսաւ, «Ժամանակն չէ տակաւին, յանձնուելէ առաջ ըսելիք և ընելիք շատ բաներ ունիմ»: Խիչող ու ծիծաղ կար իր ձայնին մէջ, «Եթեանք հիւսիս և ապրինք գարունը ու լեցնենք ծաղկող բնութեան կենսունակութիւնով: Բարձրանանք բլուրներ և հոնկէ գիտենք թէ ինչպէս կ'իրանանի հալող ձմեռը գէպի ձոր կը հոսի՝ միանալու առուններու համերգին»:

Դաշտերն ու այգիները թօթափած իրենց թմբիւրը կ'ողնուէին տակը կանաչ թուզերով և խաղողի մատաղ ողկոյններով:

Ան քալեց ու մենք հետեւեցանք իրեն երկու օր:

Երբորդ օրուան յետմիջօրէին, Հերմոն լեռան գագաթը հասանք և Յիսուս իր նալուածքը դաշտերուն մէջ փռուող քաղաքներուն վրայ պտտցուց:

Դէմքը հալած ոսկիի պէս կը պսպար: Ապա տարածեց ձեռքերը և ըսաւ, «Դիտեցէք կանաչով պատմուճանաւած բնութիւնը և տեսէք թէ գետերը ինչպէս անոր դալարագեղ վերակուլին ծալքերը՝ արծաթով եղբերած են»:

«Ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի բնութիւնը չքեղ է և ինչ որ կայ հոն գեղեցիկ է ու ներդաշնակ»:

«Բայց ձեր տեսածն անդին աւելի հոյակապ թագաւորութիւն մը կայ: Եւ իմ իշխանութիւնս հոն պիտի հաստատուի: Եթէ ձեր փափաքն է ճանչնալ այդ թագաւորութիւնը հետեւեցէք ինձի: Լեցուեցէք ինձով և հոն իշխանաւորներ պիտի ըլլաք»:

Իմ և ձեր գէժքերը պիտի չգիմակուին կեղծիքով: Դաւապան և սուր պիտի չըկըրնք: Պիտի զրահուինք սիրով և ցօղենք սէր: Մեր հպատակները վախ պիտի չունենան, պիտի սիրեն մեզ, ապրին ու վաշելն խաղաղութիւնը:

Ազգուեցայ. գերերկրային շեշտ մը կար ձայնին մէջ: Երկրի թագաւորութիւնները, իրենց հոյակապ քաղաքներով և պալատներով նսեմացան աչքես: Սիրտս լեցուեցաւ իր թագաւորութեան հեռանկարով և որոշեցի հետեւիլ Տիրով:

Ճիշտ այդ պահուն Յուդայ իսկարիով տացին յուզուած ու տփփոյն, մօտեցաւ Յիսուսին և ըսաւ, «Տէ՛ր, աշխարհի թագաւորութիւնները ընդարձակ են: Մենք դարերով գերուած ու հարստահարուած ենք: Ժամանակն է որ Դաւիթին ու Սողոմոնին սուրբ քաղաքները վերականգնին ու յաղթանակեն: Դուն մեր թագաւորը պիտի ըլլաս ու մենք լեզէոններ պիտի կաղմակերպենք սուրով ու վանանով ըսպառազէ՛ն՝ գուրս վտարելու համար օտարը մեր երկրէն»:

«Իմ զահս ձեզի տեսանելի չէ: Ան ժամանակն, միջոցն և տեսողութենէն վեր է: Ան որուն թեւերը տիեզերք մը կրնան գրկել, կ'ուզէ՞ որ լքուած ու մոռցուած բոյնի մը մէջ հաստատուի»:

«Կ'ուզէ՞ որ ճշմարտութիւնը մեռելներէն զնահատուի, փառքանուի: Իմ թագաւորութիւնս այս աշխարհէն չէ և զահս ձեր նախնիքներուն զանկերուն վրայ չէ հաստատուած»:

«Եթէ դուք չէք փնտռեր հոգիի թագաւորութիւնը հեռացէ՞ք ինձէ, դացէ՞ք ձեր մեռելներուն քարայրները ուր պըսպաւոր պուլանք ժողովի են: Եարգեցէ՞ք անոնց սակորները և լեցուեցէ՞ք ձեր նախնիքներուն ոգիով»:

«Ինչպէ՞ս կը համարձակիք փորձել զիս մետաղի աւելցուքով շինուած թագով մը՝ երբ իմ ճակատս համաստեղութիւնով կամ փուշերով պսակուելու արժանի է»:

«Եթէ Ես մոռցուած ցեղի երազովը չգայի, թոյլ պիտի չտայի որ ձեր արեւը բացուէր համարեութեան վրայ և կամ լուսինը չուքս տարածէր ձեր ճամբաներուն»:

«Դուք բոլորդ ցաւ ունիք ձեր սրտերուն մէջ և ես եկած եմ անոնցով տառապելու և զանոնք լալու համար»:

«Ո՞վ էք դուք և ի՞նչ, Յուդայ իսկարիովտացի, և ինչու՞ն կը փորձէք զիս»:

«Արդարեւ դուք զիս չափած կըսած և զաճանչերու լեզէոններ վարելու յարմար գտած էք: Եւ կամ կը սպասէք որ պատերազմական կառքերով գրոհեմ թըշնամիի մը վրայ որ ձեր ատելութեան մէջ քնակած՝ ձեր վախերուն մէջ կ'արշաւէ»:

«Ոտքիս չուրջ սողացող որդերուն թիւը շատ է և ես անոնց դէմ պատերազմ պիտի չյայտարարեմ: Զգուեցայ զիս վախկոտ համարող այս սողուններուն գթալէ: Այլեւս վերջ պէտք է տալ այս կատակերգութեան: Ես անոնց հաստ պարիսպներուն և բարձրաբերձ աշտարակներուն պաշտպանութեան պէտք չունիմ»:

«Մեղք որ պիտի հարկադրուիմ զթալ մինչեւ վերջ: Երանի թէ կարենայի քայլերս ուղղել դպի աւելի ընդարձակ աշխարհ մը ուր մեծհոգի մարդիկ կ'ապրին»:

«Ձեր քահանայապետն ու կայսրը արիւնիս ծաբաւի են: Անոնք գոհ պիտի ըլլան եթէ հեռանամ ասկէ: Բայց Օրէնքին ընթացքը պիտի չփոխեմ և ոչ ալ պիտի փորձեմ կասեցնել յիմարութիւնը»:

«Թո՛ղ ազիտութիւնը աճի, լայնայ ու խորանայ մինչեւ որ զգուի ու յոգնի իրեններէն»:

«Թո՛ղ կոյրերը առաջնորդեն կոյրերը դէպի խորխորատ»:

«Թո՛ղ մեռելները թաղեն իրենց մեռելները մինչեւ որ մայր հողը յազենայ իր գառն պտուղներով»:

«Իմ թագաւորութիւնս այս աշխարհէն չէ: Իմ ճշմարտութիւնս կը հաստատուի հոն ուր ձեզմէ մի քանիներ քով քովի կուգան սիրով և կեանքի գեղեցկութիւններով լեցուած և կը յիշեն զիս»:

«Ապա յանկարծ Յուդային դարձաւ և ըսաւ, «Եմտիս անցիր այ՛ մարդ, քու թագաւորութիւնդ իմ թագաւորութեան մէջ տեղ չունի»:

Վերջապահ էր, մեզի դարձաւ և ըսաւ, սերթանք, գիշերը մօտ է, լոյսի մէջ քալեցէք երբ լոյսը ձեզի հետ էր։

Իջանք բլուրէն, Յուդայի գէմքը տըխուր էր և քիչ մը հեռուէն կը հետեւէր մեր քայլերուն։

Երբ գաշտագետին հասանք գիշեր էր արդէն. Թիֆանոսի որդին Թովմաս ըսաւ, «Տէ՛ր, մուտք է չնեք տեսներ, առաջնորդէ՛ մեզ հանդիպակաց գիւղի լոյսերուն. հոն կրնանք օթեւան և ուտելիք գտնել»։

Յիսուս պատասխանեց թովմասին ու ըսաւ, «Ես ձեզ բարձունքներ առաջնորդեցի երբ անօթի էիք, ապա հետեւեցաք ինձի գէպի դաշտ երբ անօթի էիք։ Ուրեմն զտահուութեամբ քալեցէք գէպի գիւղ։ Ես պիտի չհարեմք ձեզի ընկերանալ, կ'ուզեմ առանձնանալ»։

Սիմոն Պետրոս յառաջացաւ ու ըսաւ, «Տէ՛ր, մեզ մուտքի մէջ առանձին մի ձեռքեր, շնորհ ըրէ՛ և կեցի՛ր մեզի հետ։ Մուտք ու գիշերը երկար պիտի չտեսնեն և առաւօտը պիտի չուշանայ եթէ մեր մօտ մնան»։

Յիսուս պատասխանեց, «Այո՛, այս գիշեր գայեցր իրենց որջերը պիտի ունենան և թռչունները իրենց բոյները՝ բայց Մարգու Որդին իր գլուխը դնելիք տեղ պիտի չուտենայ և արգարեւ պիտի ուզէի որ առանձին ձգէիք զիս. եթէ ուզէք զիս տեսնել, եկէք լիճին եղբրքը այնտեղ ուր ձեզ գտայ»։

Այսպէս բաժնուեցանք իրմէ յուզումնահեղձ, որովհետեւ չէի ուզեր հեռանալ իրմէ։

Յաճախ ետ դարձանք ու նայեցանք իրեն։ Ան կը յառաջանար հանդարտ գէպի արեւմուտք իր առանձնութեան վեհափառութեան մէջ միակ։

Միակ անձը որ չփափաքեցաւ տեսնել զինք իր առանձնութեան մէջ Յուդայի Իսկարիօտացին էր։

Այն օրէն ասդին Յուդան դարձաւ խոժոռ, միւսամարգնոտ ու անհաղորդ, և ինձի այնպէս կը թուէր թէ յտանգ կար իր մըլ թին ակախորշերուն մէջ։

ԱՄԼԻԼ ԶԻՊՐԱՆ

Թրգմ. Յ. ՇԷՕՏՄԷԼԵԱՆ

ԿՐՕՆԱՆԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀՈԳԻՆ ԿԸ ՍՅԱՓԻ

Պիտի գայ ժամանակ թերեւս — և շատ մը բաներ կը յայտնեն թէ հեռու չէ — Վերբ հոգիները պիտի իմանան՝ առանց զգայաւրաններու միջնորդութեան։ Որոշ է որ հոգիին սահմանները օրէ օր աւելի կը տարածուին, Հոգին շատ աւելի մօտ է մեր իսկութեան և կը մասնակցի մեր բոլոր արարքներուն շատ աւելի մեծ բաժինով մը՝ քան ինչ որ չէր պատահեր երկու երեք դար առաջ։ Կարծես կը աստեանք ոգեւ կան դարաշրջանի մը։ Պատմութեան մէջ որոշ թիւով նման շրջաններ կան, ուր հոգին, հնազանդելով անձանց օրէնքներու, կը բարձրանայ, այսպէս առած, մակերեսին մարդկութեան և կը յայտնէ՝ անակընկալ և այլազան հազար ձեւերով՝ աւելի ուղղակիօրէն իր գոյութիւնն ու կարողութիւնը։ Այդ պահերուն կը թուի թէ նիւթին ծանր բեռը քիչ մը վերցնելու կէտին հասած ըլլայ մարդկութիւնը, տեսակ մը ոգեկան թեթեւացում մը կը տիրէ. և բընութեան ամէնէն խիստ ու ամէնէն անյուզող օրէնքները կը կքին հոս հոն։ Մարդիկ աւելի մօտ են իրենք իրենց և իրենց եղբայրներուն. կը դիտեն և կը սիրեն զիրար աւելի լրջօրէն և աւելի մտերմօրէն. կը մարտնեն աւելի քնքշօրէն, աւելի խորունկ կերպով տղան, կինը, կենդանիները, բոյսերը և իրերը։ Թերեւս կատարեալ չեն անոնց մեզի ձգած արձանները, նկարներն ու գրուածքները, բայց անոնց մէջ կայ չեմ գիտեր ի՞նչ կարողութիւն և ի՞նչ թագուն, շնորհ՝ յաւիտեան կենդանի և կալանաւոր իշակներու նալուածքին մէջ գտնուելու էր եղբայրութիւն մը և յոյսեր խորհրդագիր. և մարդ կը գտնէ ամէնուրեք, սովորական կեանքի հետքերուն քով, գեղածփուն հետքերն անբացատրելի այլ կեանքի մը։

Ինչ որ գիտենք հին նգիպտոսի մասին թոյլ կուտայ ենթադրել թէ անցած է անայդ շրջաններու մէջէն. Հնդկաստանի

պատմութեան շատ հին շրջաններէն մէկուն հոգին մօտեցած ըլլալու է կեանքի մակերեսին մինչեւ կէտ մը որուն չհասաւ ալ երբեք, և Տեսագործները կամ յիշատակները գրեթէ անմիջական իր ներկայութեան կ'արտագրեն տակաւին այսօր տաւրօրինակ երեւոյթներ: Նոյնատեսակ շատ ուրիշ պահեր կան ուր ոգեկան տարրը կը թուի մաքառել մարդկութեան ներսդին ջրամոյրի մը պէս: Յիշեցէք Պարսկաստանը, Աղէքասնագրիւան և խորհրդապաշտ երկու դարերը միջնադարի:

Ընդհակառակը կատարեալ դարեր կան ուր իմացականութիւնն ու գեղեցկութիւնը կ'իշխեն մեծ հարազատութեամբ, բայց ուր հոգին չի ցուցներ ինքզինք: Այսպէս ան շատ հեռու է Յունաստանէն և Հռոմէն, Ժէ. և ԺԸ. Քրիստոսական դարերէն: Զի գիտցուի թէ ինչո՞ւ, բայց բան մը կայ որ բացակայ է հոն. թաղուն հաղորդակցութիւններ խզուել են, և գեղեցկութեան աչքերը՝ գոց: Շատ դժուար է արտայայտել բառերով և ըսել թէ ինչ պատճառներով յունական տրամանները պարուրող աստուածայնութեան և ճակատագրականութեան միջնորդող չի թուիր ըլլալ հոգւոյ ճշմարիտ միջնորդողը: Սքանչելի այս ողբերգութեանց հորիզոնին մարդ կը գտնէ խորհրդաւորութիւն մը՝ տեւական և պատկառելի միանգամայն. բայց խանդակաթ, հղբայրական և խորապէս ներգործական խորհուրդը չէ որ կը գտնենք նուազ գեղեցիկ և նուազ մեծ գործերուն մէջ: Եւ մեզի աւելի մօտ, եթէ Ռասին անասլթաք բանաստեղծն է կնոջ սրտին, ո՞վ պիտի համարձակէր ըսել մեզ թէ ան քայլ մ'առած ըլլայ դէպի անոր հոգին. ինչ պատասխան պիտի տաք ինծի եթէ հարց տամ ձեզի Անտրոմաքի կամ Պրիթանիքիւսի հոգիին մասին: Ռասինի անձնաւորութիւնները կ'ըմբռնուին միայն իրենց արտայայտութիւններով. և ո՞չ մէկ բառ կը ծակէ ծովուն ամբարտապէս: Անոնք ահռելիօրէն առանձին են ձգտելի վրայ մոլորակին՝ որ ալ չի գառնար երկիւնքի մէջ: Անոնք չեն կրնար լուել, այլապէս գոյութենէ պիտի դադրէին. չուենին անհասանելի օկզբունքի, և կարծես, վատ հաղորդիչ նիւթ մը գետեղուած է իրենց մաքին միջեւ. միջեւ նաեւ կեանքին՝ որ առնչութիւն սննդ

յութեան հետ, և կեանքին՝ որ առնչութիւն ունի վաղանցիկ պահին կեանքի մը, վիշտի մը, իղձի մը հետ: Իրապէս կան դարեր ուր հոգին վերստին կը քնանայ և ուր ո՞չ ոք կը մտահոգուի իրմով:

Այսօր յստակ է թէ մեծ ճիգեր կ'ընէ հոգին: Ամէնուրեք ինքզինք կը յայտնէ anormal կերպով, հրամայական և ճնշիչ, իբր թէ հրահանգ մը տրուած ըլլար իրեն, և իբր թէ ժամանակ չունենար կորսնցնել: Ան պատրաստուելու է վճռական պայքարի մը՝ աննախատեսելի արդիւնքով: Թերեւս երբեք գործի չէր լծած ան աւելի անդիմադրելի և աւելի այլազան ուժեր: Կարծես անտեսանելի պատի մը ընկերակց է ըլլար. և չի գիտցուի թէ հոգեվարքն է թէ նոր կեանք մը զինք կը շարժէ: Զպիտի խօսիմ մեր շուրջ արթնցող թաղուն ուժերէն՝ մանչեթիզմ, հեռագրածութիւն, ոգեհարցութիւն, ճառագայթաբան նիւթին չի կասկածուած յատկութիւններ և հազար ուրիշ երեւոյթներ որոնք կը խախտեն պաշտօնական գիտութիւնները: Այդ բաները ամենուն ծանօթ են և դժուար հաստատուելի: Տակաւին, հաւանաբար ոչինչ են անոնք՝ իրականին մէջ տեղի ունեցող բաներուն քով, որովհետեւ հոգին կը նմանի քնացողի մը որ, իր երազներուն խորէն, անհուն ճիգեր կը թափէ շարժելու համար թե մը կամ վերցնելու՝ արեւանունք մը:

Ուրիշ տեղեր ուր ամբօք նուազ ուշադիր է, ան կը գործէ աւելի ազդու կերպով տակաւին, թէև այդ ազդեցութիւնը նուազ զգալի է, տեսնելու անվարժ աչքերուն համար: Կարծես իր ձայնը գերազոյն ճիգով մը ծակելու վրայ է երաժշտութեան մէջ զինք տակաւին պարուրող վրիպանքի վերջին ձայները: Երբեք զգացի՞ր աւելի լուրջ կերպով սրբազան ծանրութիւնն աներեոյթ ներկայութեան մը, օտարական այսինչ նկարիչին գործին մէջ: Վերջապէս գրականութեանց մէջ չի՞ հաստատուիր որ քանի մը կատարներ կը լուսաւորուին, հոս հոն, լոյսով մը՝ կանխադրած գրականութեանց ամենէն տարօրինակ լոյսերէն տարբեր բնութիւնով: Կը մերձենանք լուսութեան չեմ գիտեր ինչ կերպարանափոխութեան, և մինչև այժմ տիրող պայման դրականացը վերջանալու մօտ կը թուի: Զեմ կայի՞ր այս նիւթին վրայ, որովհետեւ շատ

կանուխ է խօսիլ այդ բաներու մասին. բայց կը կարծեմ որ մարդկութեան տրուած է հագուստագիւտութիւն աւելի հրամայական առիթ մը ոգեկան ազատագրման: Նոյնիսկ, երբեմն, այդ առիթը կը նմանի վերջնագրի մը. և հաւ թէ ինչո՞ւ կարեւոր է զանց չընել ո՞չ մէկ բան բռնելու համար երազալին բնոյթով սպառնական այդ առիթը, որ պիտի կորսուի անվերադարձ կերպով, եթէ անմիջապէս կայունացուած չէ: Խոհեմ, ըլլալ պէտք է. առանց պատճառի չէ որ մեր հոգին կը խլրտի:

Բայց եթէ խլրտումը, յստակօրէն նշկատուած գոյութեան հայեցողական բարձրամանգակներուն վրայ, կը յայտնագործուի նաև անկասկած կեանքի ամենէն հասարակ կածաններուն վրայ. որովհետև բարձունքներու վրայ բացուած ծաղիկ մը անպայման կ'իյնայ ձորին մէջ: Արդեօք արդէն ինկած է: Զիմ գիտեր: Ծշմարիտ է որ կը հաստատենք հանապազօրեայ կեանքին, ամենէն խոնարհ էակներուն միջև, ուղղակի և խորհրդաւոր յարաբերութիւններ, ոգեկան երևոյթներ և հոգիներու մերձեցումներ որոնց մասին չէին խօսիլ հին աստեղներ: Հաւատալու է ատոր. վասնզի ամէն շրջանին, եղան մարդիկ որոնք գացին խորը կեանքի ամենէն զաղտնի յարաբերութեանց և մեզի փոխանցեցին ինչ որ սորվեցան իրենց ժամանակի սրտերուն, մտքերուն և հոգիներուն մասին: Հաւանական է որ նոյն այդ յարաբերութիւնները գոյութիւն ունէին այն ատեն, բայց մարդիկ չէին կրնար տեսնել անոնց թարմ և ընդհանուր ուժը զոր ունին այժմ: Անոնք չէին իշխած մարդկութեան խորութիւններուն, այլապէս պիտի գրաւէին նայուածքները այդ իմաստուններուն որոնք լուծ են անոնց վրայ: Հոս, չիմ խօսիք ա՛յլ զգիտական ոգեհարցութեան, հեռագրեցութեան, ճեղքաւորման մասին, և ոչ ալ ուրիշ արտայայտութեանք՝ զորս կը թուին քիչ առաջ: Իրենց յաւիտենական իրաւունքներուն նկատմամբ ամենէն մոռացկոտ էակներու զակագոյն կեանքին մէջ անզաղար տեղի ունեցող հոգիի միջամտութիւններուն և եղելութիւններուն կը վերաբերի հարցը: Հարցը կը վերաբերի նաև հոգեբանութեան մը՝ բոլորովին տարբեր սովորական հոգեբանութենէն որ յափշտակած է զեղեցիկ

անունը հոգիի (psyché), որովհետև իրականութեան մէջ, նիւթին հետ սերտ առնչութիւն ունեցող ոգեկան երևոյթով կը մտահոգուի միայն: Հարցը կը վերաբերի, մէկ բառով, այն բանին որ պէտք էր մեզի յայտնէր գերակայ (transcendente) հոգեբանութիւնը — հոգեբանութիւն մը որ պիտի զբաղէր մարդոց մէջ հոգիէ հոգի գոյութիւն ունեցող ուղիղ յարաբերութիւններով և զգայնութիւնով, ինչպէս նաև արտախաղը ներկայութեամբ հոգիին: Այդ ուսումը՝ որ մարդը պիտի բարձրացնէ մէկ աստիճան, հազիւ սկսուած, պիտի չուանար անընդունելի զարձնել՝ մինչև օրս իշխան նախակրթական (élémentaire) հոգեբանութիւնը:

Այդ անմիջական հոգեբանութիւնը, լեռներէն իջնելով, տիրացած է արդէն փոքրագոյն հովիտներուն, և իր ներկայութիւնը գիտելի է մինչև սովորագոյն զբոսուածքներուն մէջ: Ոչինչ աւելի յստակ կերպով կ'ապացուցանէ հոգիի ճնշման յաւելումը ընդհանուր մարդկութեան վրայ, և ատարածումը՝ իր խորհրդաւոր ներգործութեան: Հոս կը չօշոփենք անպատճառ հարցեր և կարելի է միայն տալ կոշտ ու անկատար օրինակներ: Ահաւասիկ երկու երեք հատ՝ նախնական և զգայուն: Ատենով, եթէ հարկ ըլլար, վայրկեան մը, նախազգացումի մը, նայուածքի մը կամ տեսակցութեան մը տարբերակ տպագրութեան, մարդկային միտքի անծանօթ մէկ անկիւնէն առնուած որոշումի մը, միջամտութեան մը կամ անբացատրելի՝ այլ ըմբռնուած ուժի մը, համակրութեան կամ հակակրութեան թագուն օրէնքներուն, բնագոյական կամ ընտարական խնամութեանց (affinité), չըսուած բաներու գերակշիռ ազդեցութեան մասին, մարդ չէր յամենար այդ խնդիրներուն վրայ, որոնք արդէն քիչ անգամ կը մատուցուէին խորհողին մտահոգութեան: Կարծես պատահմամբ կը հանդիպէր անոնց: Մարդ չէր անդրադառնար անոնց կրօնական կշիռքին՝ կեանքին վրայ, և կը վերադառնար աճապարանքով սովորական խաղերուն կիրքերու և արտաքին իրադարձութիւններու:

Անցնալի մեր մեծագոյն մտածողներու գնալման հազիւ արժանացած այս ոգեկան երևոյթները, այսօր, կը մտահո-

գնե՛ն ամէնէն անշահն մտաւորականները, և ասիկա կ'ապացուցանէ, աւելորդ անգամ մըն ալ, թէ մարդկային հոգին բոյս մըն է կատարեալ միաւորութեամբ, և թէ անոր բոլոր ճիւղերը, ժամանակին, կը ծաղկին միանգամայն: Այդ վայրկեանին, գիւղացին, որ յանկարծակի օժտուած ըլլար իր հոգին արտայայտելու շնորհով, պիտի արտայայտէր բաներ որոնք տակաւին չէին գտնուիր Ռասիւի հոգիին մէջ՝ Եւ ահա այսպէս է որ Ռասիւի կամ Շէյքօբիթի տաղանդէն շատ վար տաղանդով մարդիկ տեսան գաղտնորէն լուսաւոր կեանք մը որուն հակառակն էր այդ վարպետներուն միակ ճանչցածը: Արդարեւ չի բաւեր որ շարժի առանձնացած մեծ հոգի մը, ասդին անդին, ժամանակին և միջոցին մէջ. քիչ բան կրնայ ընել ան եթէ կռնակուած չէ: Բազմութիւններու ծագիլին է ան: Ան պէտք է հասնի այն վայրկեանին երբ կը յուզուի հոգիներու ուղիքանն ամբողջ. և եթէ հասնի քունի տուն, երազային բաներ միայն կրնայ ըսել... Համէլթ երբ կը դիտէ Գլոտիւսը կամ իր մայրը, պիտի հասկնար, այժմ, ինչ որ չէր գիտեր, որովհետեւ կը թուի թէ հոգիներն ա'լ չեն ծածկուած ա'յդ քան քողերով: Գիտէ՞ք — տարօրինակ, վրդոշիլ ճշմարտութիւն մըն է — թէ եթէ ազնիւ չէք, աւելի քան հաւանական է որ ձեր ներկայութիւնը զայն յայտարարէ, այսօր, հարիւր անգամ աւելի յստակ կերպով, քան երկու երեք դար առաջ: Գիտէ՞ք թէ եթէ տխրեցուցած էր հոգի մը այն առաւօտ, իր ձերքով իսկ դուռը դեռ չբացած, ազդարարուած է հոգին այն գիւղացիին որուն հետ պիտի խօսիք փոթորիկի կամ անձրեւներու մասին: Ստանձնեցէ՛ք հերոսի մը, մարտիրոսի մը, սուրբի մը կերպարանքը, ձեզի հանդիպող տղուն աչքը պիտի չողջունէ ձեզ նոյն անմատչելի նայուածքով եթէ կը կրէք ձեր մէջ վատ խորհուրդ մը, անարգարութիւն մը կամ եղբոր մը արցունքները: Հարիւր տարի առաջ, անոր հոգին թերեւս անցնէր անուշադիր ձերինին քովէն...

Ճշմարիտ, դժուար կը դառնայ անուցանել արտին մէջ, նայուածքներէ հեռու, ատենութիւն, նախանձ կամ դաւ, ա'յնքան զգուշաւոր են, մեր շուրջ, ամէնէն անտարբեր հոգիներէն իսկ: Մեր նախնիք մե-

զի չեն խօսած այս բաներէն, և մենք կը հաստատենք որ կեանքը ուր կը շարժինք բացարձակապէս տարբեր է այն կեանքէն զոր նկարագրած են անոնք: Եղծանեցին, թէ ոչ, չէին գիտեր: Նիշերն ու բառերը ոչինչի կը ծառայեն այսուս, և գրեթէ ամէն բան կ'որոշուի պարզ ներկայութեան մը խորհրդաւոր շրջանակներուն մէջ:

Հին կամքը, ա'յնքան ծանօթ, ա'յնքան տրամաբանական, ինքն ալ կը ձեւափոխուի իր կարգին, և կը կրէ անմիջական շփուած խորունկ և անբացատրելի մեծ օրէնքներու: Գրեթէ ա'լ ապաստան չկայ և մարդիկ կը մօտենան իրարու: Իրար կը դատեն խօսքերու, արարքներու և նոյնիսկ մտածումներու վերէն, որովհետեւ ինչ որ կը տեսնեն առանց ըմբռնելու, զետեղուած է խորհուրդներու կալուածէն անդին: Ասիկա կը կազմէ մեծ նշաններէն մին ողբկան շրջաններու ճանաչման: Ամէն կողմէ զգալի է որ փոխուի կը սկսին սովորական կեանքին յարաբերութիւնները, և մեզմէ ամէնէն երկտասարդները կը խօսին ու կը գործեն արգէն՝ նախորդ սերունդէն բոլորովին տարբեր: Բազմաթիւ պայմանադրութիւններ, սովորութիւններ, քողեր և անօգուտ միջոցներ կ'իյնան անդունդ, և գրեթէ բոլորս, անգիտակցաբար, իրար կը քատենք անտեսանելիով... Հաւատաւոր է թէ մարդը շուտով պիտի չօշափէ մարդը, թէ մթնոլորտը պիտի փոխուի: Ըրած ե'նք «քայլ մը աւելի էակներու պարզութեան լուսաւոր և հրահանգիչ ճամբուն վրայ»: Սպասի'նք, լո՛ւս. թերեւս, շատ չանցած, պիտի լսենք «աստուածներուն միմունջը»:

Թրգմ. ՊԱՐԳԵԻ

Երուսաղէմ

M. MAETERLINK

(Le Trésor des Humbles)

ԿՐՕՆԱՊԱՏՄԱԿԱՆ

Ն Ա Ր Ե Կ Ը

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Մ Ա Ս Ն Բ.

ԲԻՐԵՂԱՅՈՒՄՆԵՐ

Աղօթքի յասկանցական կողմեր. — Նարեկը գրուած է, ինչպէս ըսինք, իբրեւ ուղեպահիկ եղբայր միանձանց խնդրանքով տեսակ մը սպեղանի հոգեկան աւօրեայ կարիքներու: Եթէ Դ. և Ս. դարերը քրիստոնէական պատմութեան մէջ աստուածաբանութեան և ճգնաւորութեան շրջաններ են, Միջին դարերը կարելի է կոչել առաւելապէս աղօթքի և մտահայեցութեան հանգրուաններ:

Նարեկը, իբրեւ աղօթք, արտայայտութիւն է խոշոր չափով Միջին դարու մարդուն ապշալարող հոգիի ընդհանուր վիճակին և ժամանակի նկարագրին: Զէ՛ որ ամէն քայլափոխին Միջին դարու մարդուն կը սպասէր որոգայթ ու սագրանք՝ նուիրած ստանայի կողմէն, կամ իրմով պայմանաւոր աշխարհի չար ուժերէն, և պէտք ունէր հետեւաբար Աստուծոյ օժանդակութեանը, շնորհին, և սուրբերու բարեխօսութեանը: Սրուան իւրաքանչիւր պահը իր փորձանքը ունէր, և Նարեկացին իր աղօթքներուն մէկ կարեւոր աստը յարմարեցուցած է այդ պահերուն: Վէ՛ր սկզբան բերման լուսոյ՝ զողորմութիւն քո ծագէն. ընդ ելից արեւուն՝ արդարութեան արեգակնդ ի յանձնութիւն սրտիս մտցէ՛ (ԶԴ. գլուխ): Սովորական աշխատանքի պահերու սկզբնաւորութեան՝ «ուղղեա՛ր հոգւոյդ քո իմաստութեանը գլխովդ ուսած ձեռնան գործոյ ընդ հեծութեան ձայնիս մաղթեա՛ն (ԶԵ. գլ.)»:

Նարեկի հրաշագործ համբաւի տարածուելուն նպաստած է նաև Նարեկի մէջ եղած բժշկական աղօթքներու պարագան, զիւստաբին, լուսնոտին և նման հոգեկան խանգարումներու վերաբերող: Այսպէս աղօթագիրքը միայն «առիթք արտաքաղաք

և պատճառք աղօթից» չէ, այլ նաև «ընդհանրեալ զօրաւորք վիրաց անբժշկականաց՝ դեղք ազդողականք ցաւոց անտեսականաց, հնարաւորութիւնք բազմամանեայ երկանց վտանգից»:

Հայը աղօթող է և կրօնական տրամադրութեամբ հարուստ: Մեր պատմական միջավայրն ալ նպաստեց է այս տրամադրութեան ուժաւորման: Հայուն գարերը մնայուն վիշտով ու արեւնով ներկած են իր թեւերը, աշխարհը դինք վիրաւորեց ու լացուցեց է չարաչար, ու երկնքին կարօտն ու փափաքը անուշեր՝ իր հոգիին: Իր շուրջը ան քիչ անգամ գտեց է իր պաշտպանը, պատմութեան կատաղի ցուլը շատ է քաշեց անոր արդէն բզկտուած մարմնին վերայէն. «ձայն հաւաչանաց հեծութեան սրտի ողբոցն աղաղակի», ու իր աչքը՝ երկնքին, վերին Ուժին է ուղղուեց միշտ, անկէ կարենալ գտնելու կարելի ապաւէնը:

Աղօթքը ուրեմն Աստուծոյ կամ երկնային ուժերուն ուղղուած աղերսանքն է, տենչն է, սքանչացման ու վշտի արտայայտութիւնն է այն Մեծ Ուժին, որ աղօթականին համար կենդանի է և կատարեալ՝ ու կրնայ օժանդակ հանդիսանալ իրեն:

Ամէն ժողովուրդ կ'աղօթէ համաձայն իր նկարագրին և կեանքի բերուածներուն: Մարդիկ կ'աղօթեն տաճարներու մէջ, հրապարակներու վրայ և անտառներու խորը: Պետեկն կ'աղօթէ իր վրանին տակ՝ առաջատի հովին: Ձկնորսը իր նաւակին մէջ ջուրերու անդունդին վրայ: Էսքիմացին՝ սահնակին մէջ, ձիւնահողմին տակ և վայրենին՝ իր խճիթի շուրջին:

Աղօթքը կրնայ հպիլ Աստուծոյ օրտին երբ անկողն է: Այնքան աւելի հզօր է իր թուիլը՝ երբ չէ ծանրացած աւելորդապաշտութեամբ և կրնայ բանալ իր թեւերը Աւետարանի սրբերուն:

Հոգին նման է յոյներու Եւուդեան կոչուած տաւիղին, կախուած երկնքի և երկրի միջև, որ կը հնչէ զգացումներու դոյզն հպումներէն՝ մարդկային կիրքերու մեծ անտառին մէջ: Աղօթող հոգիները կրնան բաղդատուել, ինչպէս ըսուած է, երաժշտական գործիքներու հետ: Կան քաղցր հոգիներ՝ քնարի պէս հնչող, խանդոտ ու կրայոյզ հոգիներ՝ միտաբաններու, օրոնք կը հնչեն գաշնամուրի նման, խորունկ հոգիներ նման

թաւջութակի, և մեծ սուրբերու հոգիներ՝ որոնց ձայնը կուգայ երկնքէն:

Աղօթք է նոյնպէս մօմը, որ կը հատնի գանգաղօրէն խորանին վրայ: Խնունկը՝ որ կը բուրէ իր հոգին կապոյտ խոյակներն ի վեր: Աղօթք են սիւնները, որոնք խիզախ ժայթքով կը բարձրանան դէպի կանաւորները ու կը հրաւիրեն մեզ բարձրանալ իրանքները: Աղօթք գանգաղները խոր ու թրթռուն, հոգիներու անդոհին ու ցաւին վրայ կաթիլ կաթիլ ինկող եղկ ու աներկրային: Աղօթք է մանաւանդ արդար կամ մեղաւոր հոգի՞նք երբ կը բանայ իր սրտին բաժակը երկնքի զթութեան կամ կը թափէ իր արցունքները սուրբերու շուքին:

Աղօթքը իբրև յօրինում և արտայայտութիւն, կը հպատակի աւելի սիրոյ կարգին, այսինքն սրտի կարգին, քան մտքի կարգին: Աւետարանիչներն ու Առաքեալները, ինչպէս նաև Եկեղեցւոյ մեծ հայրերն, ու միտադինները, իրենց արտայայտութիւններուն մէջ կը հետևին աւելի սիրոյ կարգին (L'ordre de la charité) քան մտքի: Արտայայտման և ընդլայնման պարագային, աղօթողը շատ յաճախ մէկդի կը հրէ տրամաբանութիւնը: Բանական ու բանական խորհրդածութիւնները պէտք է տեղի տան գաղտնի տրամաբանութեան մը առջև, որ սրտին է:

Իրաւ աղօթողը ոչ մէկ ժամանակի կը պատկանի, պատկանելու համար բոլոր ժամանակներուն, անիկա ինչպէս ըսինք բխումն է իր ցեղին և իտէլիին: Բոլոր մղուողութիւններու մէջ աղօթքի արարմունքն ու արտայայտութիւնը յատկանշուած է իր ամենէն նրբին ու կարծր գիծերով: Վէտաներու աղօթքը, չի նմանիր օրինակի համար զբաղաչական ձևապաշտութեան, ուր կանոններու մէջ խեղդուած է հոգին և ծծածաղելի կանոններու մէջ խեղդուած է հոգին և ծծածաղելի կանոններու մէջ ալ սեմական արիւնխախտած խնստութեամբ պայմանաւոր և չափազանց կարծր ձևակերպութեանց: Ան ամբողջապէս դէպի բնութիւն ոգեհիւլէացած տարածք մըն է, մարդկային տկարութիւնը ողորդելու ձգտող հոգեբանութեան մը լուսեղէն ալիքներով տարածուին է, մարդէն դէպի դուրս, անխառն բանաստեղծութեամբ: Հռովմէացիին համար աղօթքի հանդէսները զինուորական խստութիւններ էին, որոնց ընթաց-

քին ոչ մէկ թուլացում արտօնելի էր, որոնք կը պատժուէին մահուամբ: Հին ժողովուրդներու բարքեր խուզարկողները խոսած են մեղի այդ արարողութեանց հանդէպ տածուած պատկառանքն՝ ինչպէս սինն:

Իլիականի մէջ, ան ուժ է, կիրք է, փառաբանութիւն և խնձոյք՝ հանդէս՝ ու չունի այն երկրպագ ու սուլթանական շրկատուած նկարագիրը որ սեմականներուն յատուկ է, կամ լոյսի հեղեղն ու վերացումը որ վէտաներուն է:

Նարեկի մէջ աղօթքը չափազանց անձնական է, առանց ըլլալու սակայն անձնաւետ, և կամ ազգային բխում: Ասիակա նոր համար որովհետև նախ Նարեկին հեղինակը մեծ գրագէտ մըն է, երկրորդ՝ Ժ. զարը կրօնական ետապաշտութեանց դարն է, ըլլալով հանգրծ համապարփակ ընդհանրութեանց դարը:

Աւելի որոշ և մթնոնյիլ ընկու համար աղօթքի գլխաւոր յատկանիւնները, անհրաժեշտ է գիտնալ նոյնպէս թէ աղօթքը ամէն բանէ առաջ օնիւ մըն է ու ամենէն կենսական ձգտումներէն մին մարդուն: Իրաւամբ ըսուած է օոզ՝ որ իրձեր չունի սրտին մէջ չի կրնար ունենալ աղօթք իր շրջաններուն: Մարդկային սիրտը լեցուն է չհանգչող իրձերով, աղօթքը բարիին և ճշմարտին ձգտումն է, աղօթել հետևաբար ուրիշ բան չէ՝ բայց ներդաշնակումը մեր փափաքներուն:

Եւ տակաւին պէտք է ըսել թէ աղօթքը աւելի է քան իրձը, ան՝ հաղորդակցութիւն մըն է Անոր հետ, որուն կ'ուղղուին մեր աղօթքները: Պիտի չշարունակէինք աղօթել վստահաբար, եթէ չգիտնայինք թէ կայ Մէկը որ մեզ կը լսէ: Որով աղօթքը հոգեբանական ներքին հարկ մըն է, որուն միջոցաւ հոգին կը ջանայ գիտակցօրէն շրջման գնել ինքզինքը Աստուծոյ հետ: Այս զգացումը նախ որոնում մըն է, յետոյ ծանօթութիւն մը, ապա փափաքներու և խնդրանքներու շարք մը: Կը պատմեն թէ Ֆրանչիսկոս ժամկրով կ'առանձնանար աղօթելու համար, կրկնելով միակ բառ մը «Ասպուած»: Ան ճշմարտ հաղորդակցութիւնը աղօթքով եղած: Թող թէ բարձրագոյն արդիւնքը աղօթքին աստուածգիտութիւնն է, և այլակերպութիւնը մարդկային նկարագրին և աշխարհին:

Աղօթքը տեղի մը և հաղորդակցութիւն մը ըլլալէ վերջ, արեւմտեան ալ է՝ ուղղուած Աստուծոյ: Առանց այս վերջին հանգամանքին, աղօթքը շատ բան կը կորսնցնէ իր կրօնական նկարագրէն, ու վը մնայ հայեցողական:

Աղօթողները ուժի մարդեր են գերագանցապէս:

Այս հակիրճ և ընդհանուր ըմբռնողութեան մէջէն երբ կը մօտենանք Նարեկացիի աղօթագրքին, անգամ մը ևս կը ճշմարտուի այն մեծ իրողութիւնը թէ ճաղօթքի համար ոչ է՝ ձեռք և ոչ փաստ գոյութիւն չունի. ան ընդարդոյ և ինքնածին մղումն է հոգիին: Այն ազգ և անհատ աղօթած է և կ'աղօթէ համաձայն իր ըմբռնումին: Աղօթքը իր տարրեր ժամանակներու և արտայայտութիւններու պարագային, զուգահեռ է կրօնի պատմութեան և եղանակներին:

Աղօթքի ձեռքն ու արտայայտման մէջ հետեւաբար դասական ըմբռնում մը գոյութիւն չունի, եթէ նոյնիսկ անոր վերաբերեալ հասարակայն յատկանիշները զիրար ամբողջացնեն՝ ստեղծելու համար աղօթքի ըմբռնումն ու միութիւնը: Նարեկը աղօթագրք մը ըլլալէ աւելի՝ ողբերգութիւն մըն է, մեղքի խորունկ գիտակցութիւն ունեցող մարդուն, մօտիկ դրուելու Ս. Օգոստինոսի Խոսի Խոսովանմանցիւնում, որ իր անցեալի տրտում փորձառութիւններն ու հոգիին շրջագծերը կը դրօշմէ թուղթին: Ոչ մէկ տեղ կարելի է գտնել այնքան լայն ծանօթիւն մարդուն հակասութիւններուն, տկարութիւններուն շուրջ, որքան Նարեկի մէջ: Անկեղ անհուն պարտաւարի մըն է մարդէն մարդուն, պարտախառն խօսակցութիւն մը Աստուծոյ:

Ոմանք մեղադրած են Նարեկացիին՝ որ ծայրայեղօրէն շեշտուած հակադրութեամբ մը, կը բարձրացնէ վկասութեան և կը ստորնացնէ մարդը: Սակայն բանաստեղծ Նարեկացիին մէջ զվեցթեան Սերովբէն կայ և հոգեւեմի ճշգրտաշեշտ Գերօթէն, որ իր արծուեթով երեւակայութեամբ և խոր ներհայեցողութեամբ կ'արտայայտէ ներքին մարդը, մեղքերու իր ամենէն անկաւանկ մարմանանութիւններուն մէջ:

Նարեկացիի անանուն վշտին արեւնոտ կաթկթումները և մարդկոյնն «թշուա չունը» աստուածային ճարտի հոգիով՝ փոխանակելու իր ճիշդ՝ թէ և չունի մեր ապաշխարութեան շարականներու տրտմանու ծորումը, մարդկային կենցաղի այլէ կոծեմ ծովուն վրայ, բայց միւս կողմէն մեղի կը բանայ անյատակ անգունդները մարդկային կեանքի ծովին, ուր մարդը մեղքերու ծանր բեռներուն տակ ճնշուած կեանքն ու տարուբեր Աստուծոյ կը կարգադրուի, սուգի կսկիծը սրտին և արցունքի գետերուն՝ աչքերուն:

Միւս կողմէն սակայն հակառակ իր երկնոտ կծկումներուն, խղճատանջ գայառութիւններուն և պակուցութիւններուն, ան յաճախ սրտըսց համարձակութեամբ կը խօսի Բարձրագոյնին հետ: Ասկէ կարելի է մականերել հետեւաբար, եթէ Նարեկացիին կը նուաստացնէ իր մարմնեղէն խորխուր լինուածք՝ իր աննուաճելի իղձն է աստուածայնօրէն գայն վերականգնել՝ իրեն և հոգեղէն տաճար, եթէ կը խորտակէ իր խեցեղէն ամանը՝ իր նպատակն է գայն աւելի վայելչօրէն գեղակարտել և վերածել ռուսկէն սփռուի մը:

Աղօթագիրքը յաճախ կը գագրի ըլլալէ աղբւսանք ու ճաղորդակցութիւն, այն քաղցր լոյսին մէջ՝ որ կը սնուցանէ և կը զօրացնէ հոգին, անոր վերենծայելով երկնային պարզութիւն մը, և կը դառնայ փոխ ի փոխ, տխուր, գոռ, քնարական ու ամենի արուեստ մը, ծնունդ որոշ չափով միջավայրի ու ցեղի այլազան զգացութիւններու և ուսմանութիւններու, բնութենապաշտ նկարագրութեամբ տոգորուն:

Նարեկի ողբերգին մէջ կայ շուրջը ծածառումը, կրօնականութիւն թաւալը, փութութեան հիւր և կախողի սրտակեղծք աղբւսանքը, և այս բոլորը Պէթովէնեան ճաղմալարեան գոռ ու դրաւիլ ստեղծաշարով: Ընդէն է իր բնութեան երանգապնակը: Լոյծ տարրերէն մինչեւ հեռաւոր ու հազիւ զգալի շուրջերը, և մինչեւ հորիզոնաւոր կարկանդակները բնութեան սքանչելիքներուն, կը տիրապետուն ու կը թանձրանան իր գրչին տակ, գոյն, գիծ և եզր կազմելու համար իր մտածումին: Այս մարդին վրայ իր փոխարեութիւնները — միայն հմտութեան արդիւնք չեն, ոչ ալ

մտքի զուգորդութիւն, այլ արտակարգ ճառագայթումը, սրտին ներքին թելադրականութեամբ հարուստ, որ հանճարնեւորոն յատուկ է միայն:

Նարեկացին հանճարեղ ու ներուժ զւրագէտ մըն է, և աղօթքը իր գրչին տակ կը վերածուի բնութեան ու հոգիի համաՆուագի:

Աղօթք եւ միսիֆակնունքիւնը. — Նարեկացիի մասին արտայայտուող մեր բոլոր հեղինակները, Նաւանէն մինչեւ Թարգոմ պատրիարքը, Նարեկը նկատած են միասնաբար գրականութեան մեծագոյն արտայայտութիւնը մեր մէջ: Տեսակէտ մը՝ որ արդիւնք է առաւելապէս Նարեկով պայմանաւոր ներքին մշտնջիւն և իր շուրջ աւանդուած, հրաշապատում զրոյցներուն: Սակայն պէտք չէ մոռնալ որ միասնիքները առանձին զասակարգ են, և կը ներկայացնեն գերազրուութիւնը հաւատքի վիճակներուն: Անոնք իրենց զգայնութեամբը, աւելի ճիշդ զգայարանքներով է որ կը հաւատան: Անոնց յատկանշական երևոյթներէն մին է տեսակ մը սարսուականութիւն աստուածեան հեղանիւթին հանդէպ, տեսակ մը ընկալչութիւն որ կը յայտնուի արտաքին, գրեթէ նւթական հետքերով: Զգայախաբուցութիւնը յաճախ կ'ընկերանայ այս զգայութիւններուն ու կը լուսաւորէ զանոնք: Պշուցումը, հանգարտ հայեցողութիւնը այս վիճակին ամենէն պարզ ձևերն են:

Զգացական տարրերու այս գերիշխանութիւնը՝ տրամաբանող, վարդապետական դատումներուն վրայ միստիք վիճակներուն ամենէն մեծ յատկանիշներէն մէկն է: Երբեմն դէպի շնորհ իրենց արշաւին մէջ, անոնց ըրած հոգեկան նոր գիւտերը՝ իրենց գրականութեան ամենէն յանկուցիչ խռովքներէն մէկը կը կազմէ:

Նարեկացին կարելի է զետեղել այս

զասակարգին մէջ, Դժուար է պատասխանը:

Աւանդութիւնը կը խօսի ի նպաստ Նարեկացիին: Առհեր-ի տեսիլքը ոմանք իբրայդ կ'ուզեն շահագործել: Բայց մեր զրականութեան մէջ ո՞ր սուրբին խնայուած է այդ կարգի բախտ մը: Գրքին ներքին փաստերէն քանի մը հասը որոնք աստուածային տեսիլքի մը ակնարկութիւնները կը պարունակեն, կը տկարանան հիմնական այս առարկութեան առջև: Անոնք միշտ աստուածաշնչական տեսիլքի ոյթներու վերլուչումներն են՝ կամ թէ անոնցմէ զուգորդուած: Թող թէ այս գերերանութեան առաջնորդող վիճակները պատրաստուած չեն երբեք: Անիկա տպաւորապաշտ բանաստեղծ մըն է որ արագ արագ լար ու ստեղ կը փոխէ: Իր զգայնութեանը մէջ կան տարրեր որոնք իր աշուեստը կարելի կ'ընեն: Անհրաժեշտ է նոր ձև գտնել, տարագրու համար ըստեղծումին ու զգացումին, տեսիլքին ու հաւատաւքներէ թելադրուած մտապատկերներուն, ուրուացող անդունդներուն ու Ս. Գրքի լատերովը պարածածկուած կամ մուրջներուն մէջտեղը ծածանող իր նկարագրովը:

Միստիքը, պէտք չէ մոռնալ որ կը յաւակնի գիտնալ աւելին՝ քան ինչ որ կարելի է ձեռք բերել իմացականութեամբ: Եւ այս կարելի է հաստատել առանց արտայայտիչ պատճառի, որովհետեւ հաստատումը արարք մըն է և կախում ունի հետեաբար զգացումէն և կամքէն: Անոր համար է որ կան երկու կերպ միստիքներ, անոնք որոնք կ'ուզեն և անոնք որոնք կը սիրեն իրենց հաւատքը և կարելի է ըսել որ միստիքականութիւնը կը կայանայ ձերբազատութեան, ըլլալ սիրոյ թափով մը և կամ կամքի ճիգով մը՝ այն սահմաններէն ուր հայեցողական բանականութիւնը զինք կը գնէ:

(6)

Եղիշէ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱԿԱՆ

Մ Օ Ր Ս

Սօսիի շուրթն դեռ կը նըսխս դուն,
Կարծես թէ երէկ, կարծես թէ այսօր,
Թոյլ խորութենէն մայր փու մագերուդ
Կը բըխի դէմդ ուրիշ աշխարհի
Հանապարհ առած լուսնի մը հանգոյն:

Այն հին օրերու ներմակ խորհուրդին,
Դուն բոցը կապոյս ու չըսուած աղօթք,
Ու կ'ըսեն թէ մայր աչքերուդ համար,
Կանթեղներ ինչպէս մեր գիւղի ժամին,
Հայրս կառօնով գընաց աշխարհէն:

Բայց դուն աւելին ես ինծի համար,
Հօրմէս, բոլորէն. քեզմով կը բացուի
Ինծի իմ անցեալ, ու քեզմով ներկան
Կ'երկարէ իր ձեռք, առաջնորդելու
Զիս անդունդներէն նոր գագաթներու:

Սօսիի շուրթն դեռ կը նսխս դուն,
Եւ ներկայութեանդ յաւերժական
Մըսածումին մէջ լոկ կրնամ ըզգալ,
Խոստումն օրերուն, ու մըսեմութիւնն
Հեռու եւ մօտիկ բոլոր բաներուն:

Համբան անկորուստ իմ խեղճ հոգիին,
Ու մութ պողոտայ՝ ուր մենք կը մանենք
Երբեմն՝ արցունք, երբեմն՝ ժրպիտ,
Բայց չըզիսնալով թէ ո՞ւր կը յանգին
Սիրերը մարդոց անդունդէ անդունդ:

ԵՂԻՎԱՐԴ

Հ Պ Ն Ե Ա Յ Ր

ՏԱՂ ԱԻԵՏԵԱՅ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ

Ողջոյն սիրալիր, բերկ[ո]նեալ, աւրհնեալ աստուածընկալ տաճար, քեզ նըւիրեմք այսօր :
 Ուրախ լեր ուրախ, ով Մարիամ, աւետաւոր ծայնիւ Աստուած ի քեզ բնակէ :
 Հոգին սուրբ զքեզ ոռոգանէ թուփ վարդենի կանաչ, եւ ընծիւղէ բողբոջ :
 Բարձրելոյն նըշոյլ փայլատակէ զքեւ տապախառն արեւ, զըրզեալ փըթթէ ծաղիկ :
 Սաղարթ տերեւոյ վարդ կարմրափայլ, անուշահոտ բղխէ ի քէն աստուածորդի :
 Լոյսն արփիական ի քէն առնու զերանգ գունոյ արեան արքա յայտնեալ յերկրի :
 Փայլեալ յըղացաւ այսօր ի քեզ Հօր ճառագայթն եւ բան, ով տապանակ անբիծ :
 Բացեալ զառագաստդ անփոփեցեր զնոյն անճառ սիրով, սնուցեալ ստեղծեր մարմին :
 Նոր են սքանչելիք, հրոյ եւ հողոյ այսօր խառնումն ի քեզ, մարգըրտածին մարմին :
 Ի ծով աշխարհիս արտափայլեաց լոյս գերազանց մտաց, միայն ի քեզ բնակեալ :
 Երկին և երկիր քեզ երանեն այսօր միով ծայնիւ, միաւորիչ նոցա :
 Աթոռ Աստուծոյ, սրովբէական դասուցն ակումբ առեալ զքեւ սրբասաց ծայնիւ :
 Աւրհնեալ ի տեղւոջ, տէրն ի կուսին, ի յառազաստ բնակեալ, քրովբէքըն շուրջ հընչեն :
 Ընդ նոսին եւ մեք ուրախութեամբ օրհնեմք ըզքեզ սուրբ կոյս ի յաւետեաց աւուրս :
 Մեծըդ շքեղացեալ եւ հոխացեալ աստուածութեամբն այսօր քեզ երանի օրհնեալ :
 Փառք քեզ երանեալ ուրախացեալ, քեզ գովութեամբ պատիւ ի յաւիտեանս, ամէն :

Ձեռ. 2015

Հրատ. Ն. Վ. ԾՈՎԱԿԱՆ

Մ Ա Հ Ը

Մահ գուն ինչո՞ւ ես միտս անգութ, անողոք
 Ինչո՞ւ, ո՛չ ցաւ, ո՛չ պաղասանք ու բողոք,
 Սիրօթի վրայ ախօսն իրենց չեն բանար :

Եթե վերջն ես ամեն ինչի որ կ'ապրի,
 — Բոցը այրող՝ որ այլ կեանքի մ' լոյս չսար —
 Դուն՝ այն ասեն, քանզի նոյն ես աշխարհի :

Բայց, որքան ալ անագոցոյն ու դժբանք,
 Քագեք, գահեք, փառքիդ առջեւ փօռուիմ,
 Դուն՝ վերջ մը չես մեր կեանքիդ :

Նախերգանք մը բսկիզբի մը հոգեզմայլ,
 Շողերն որուն դեռ ծածկուած կը մընան,
 Որ կը բանայ լոյս հանապաբն անհունին... :

Մ. Յ.

Պէրուք

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՆԵՐՍԵՍ ԼԱՄԲՐՈՆԱՅԻ

Ա. — ՄԱՐԴԸ

1. — ԱՄՓՈՓ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. — ՄՆՆճաբանութիւն. — Շնորհալիի քրոջը և Լամբրոնի Սէրի իշխանին գաւակն է, աւազանի անուամբ Սմբատ, որուն ծընունդին չուրջը որտառուչ աւանդութիւններ կազմուած են, քերթուածի մը չափ գեղեցիկ: Ուշացող ժառանգն է անիկա Լամբրոնի տունին, ուխտով մը գրեթէ բռնի կորցուած երկնքի գութն: Աւանդութիւնը տաճարի գոյներով կը ներկայացնէ մանկան վայելչութիւնը, շնորհը, ու առոյգ կորովը, այնքան որ այդ մանկահասակ գեղեցկութեան վայելքին մէջ իշխանն ու իշխանուհին կը մոռնան զինք այդ գաւակին: Ծանր հիւանդութիւն մը գիրենք կը դարձնէ իրենց ուխտին իրազործութիւն: Ու տղեկը անուշեղով զգեակէն կը յանձնուի այդ օրերուն հոչակ հանած Սկեւռա վանքին:

Բ. — Պատանութիւն եւ դաստիարակութիւն. — Կանխահաւ տղայ մըն է: Իր մեծաւորները հիացման մէջ ձգելու աստիճան: Հեռու է իր տարիքին բոլոր խորթակներէն: Իր հաճոյքը կը կազմեն առանձնութիւն, ընթերցումը, խոփումն ու աղօթքը: Կը խորհիմ թէ առջի պատանութեան այս վարժութիւնները պիտի դիմանային իր կեանքին ամբողջ տեւողութեանը, որպէս զի գործունէութեան բազմազանութեան քիչ տարիներուն մէջ անիկա կատարած ըլլար այնքան ընդարձակ վաստակ: Եկեղեցւոյ սպասը իր խոնարհագոյն աստիճաններէն, վանական կենցաղը իր խստագոյն պայմաններուն մէջ, զարձեւալ, կը խորհիմ, անոր տուած են բուռն, անհանդարտ, խստեւանդ գործելու կերպը, որով կը դատուի քի կեանքն ու գործը իր ժամանակի հանդարտ, խոհեմ, հայրազորով հայրապետներէն:

Թէ ինչ սորված կրնար ըլլալ Սմբատը՝

պատանին իր հօրը հովանաւորած վանքերուն մէջ, կը մնայ խնդրական, գիտենք սակայն թէ անիկա կը խօսէր յունարէնը յոյն իմաստասէրները պաշտօնէն չափ գեղեցկութեամբ: Աւելի վերջը երբ Պօլիս, կայսեր նախագահութեամբ կրօնական ժողովի մը կը մասնակցի, կ'ընէ անմոռանալի տպաւորութիւն: Իր մէկ կենսագիրը սակայն կը պատկերէ այդ վիճակը, ձիւնի մարդ ամէնքը գերազանցեցաւ: Դիտենք որ խաչակիրներու արշաւանքով Ռուբինեանց հարստութեան մէջ լատիններէն ստացաւ բարձր շահեկանութիւն: Լամբրոնացիին կը խօսէր, կը գրէր ալ այդ լեզուով պապերուն և կայսրերուն հաւանութիւնը գրաւելու աստիճան: Իր կենսագիրները կը խօսին իր ասորերէնէ թարգմանութիւններուն մասին: Յիշատակութիւն մը չկայ արաբերէնի մասին: Բայց տրուածը բաւ է ցոյց տալու թէ որ աստիճան ընդարձակ դուրծունէութեան կեդրոն էր այս մարդը: Պէտք կ'այ ճշդելու թէ բոլոր այս ըստացումները միջոցներ էին աւելի բարձր նըպատակի մը — իր մտքին տալու ծանրութիւնը իր ժամանակի լիակատար ուսումնականութեան: Եկեղեցւոյ հայրապետ մըն էր ան ու գիտէր ամէն ինչ որ անհրաժեշտ էր բարձրաստիճան եկեղեցականի մը համար, որ խոհալու, գրելու, վարելու, հովուական պաշտօններէն անգին ունի նախադիր մը քաղաքական տարողութեամբ: Ան կը ներկայանայ մեզի իբրեւ նուիրակ երկու մեծ եկեղեցիներու — յոյն և լատին — միացման գետինի վրայ: Դեռ պատանի հօրը կամքն ու կտակն էր զինքը տեսնել Սկեւռա վանքին առաջնորդ և վարիչ: Իր խուսափումները, մատաղութիւնը անբաւական եղան ասկային: Ն. Շնորհալիին 18 տարեկան հասակին մէջ զինքը ձեռնադրեց քահանայ, կարգին հետ տալով նաեւ իր քրոջը տղուն իր անունը: Սմբատը կ'ըլլայ ներսէս Լամբրոնացի:

Գ. — Ասպարեզ. — Սկեւռա վանքին ուսուցչութենէն մինչեւ Տարգոնի արքեպիսկոպոստութիւն, 30 տարուան սուղ միջոց մը: Ն. Լամբրոնացի մեզի կը ներկայանայ շատ ուշագրաւ նկարագրով մը: Անտիկա մշտութուն եկեղեցականի մը, մեծ երազներ հետապնդող տեսանողի մը և կեանքի գծաւարտութիւններուն մէջ անդա-

դոր հակառակութիւն գտեղծող և զանոնք հարթելու համար ինքզինքը սպառող տարօրինակ մարդու մը: Կրիկիոյ իշխանութեան ամենէն կարեւոր մէկ քաղաքին — Տարսոն — քսանամիս արքեպիսկոպոս ըլլալ, հէքաթալին լուսանակի մը կը բերէ այդ դէմքին: Գործօն սպասարկութեան միշտ պատրաստ սա մարդը նոյն ատեն հայեցողական ձեռնարկներու սիրահար մըն էր: Կը նշանակէ թէ այդ մարդուն ձեռքին կրկընէ ինչպէս միշտէն իր մահը, քանի որ իր անունով մեզի եկած մեկնութիւնները միայն կը բաւեն մեզի յստակ նկարելու մշտագործօն այս միտքը: Սըխարհէ հեռու, վանական ասանձնութեանց մէջ զոտնար պիտի լըլլար ըմբռնել Լամբրոնոս գիտի մեկնողական վաստակը: Բայց զբեթէ կեանքին կէսը ձիու վրայ անցուցած, արքունիքէ արքունիք վալած այս եկեղեցականը ե՞րբ ժամանակ է գտած իր գրաւոր մասնակը իրագործելու, կը մնայ զարմանայի:

Մեր օրերու պապական նուիրակի մը
վայել ընդարձակ ասպարէզ մըն է ներսէս
Լամբրոնացիի երեսնամեայ գործունէու-
թիւնը:

Գ. — Գործունեութիւն եւ անոր մէջ մեծ քուակաճճեալ. — Ներսէս Լամբրոնացիի գործունեութիւնը, ղեկուորութեան համար, կը տեսնեմ երկու մեծ երեսներու վրայ, Առաջնայն առաջինը Նուկարային, եզրակու պոստակայ, Ներկայացուցչական իր գործունեութիւնն է, ամէնէն արժէքաւոր մասը թերեւս այս մարդուն և ամէնէն աւելի վիճելի: Դեռ 16 տարեկանին անկաւ իր հօրը շրջանակին մէջը ինկող Սկեռա մեծ վանքին առաջինորդ ընտրուելու արժանիքներ երեւան կը բերէ — չմոռնալ որ անիկա իր կրթութիւնը իրագործած է մաս մը հօրենական տունէն, մօրժէն սորվելու չափ հնչլէներէն, մաս մըն ալ այդ վանքերուն մէջ որ ճշմարիտ իմացական վառարաններ են այդ օրերուն — քահանայ ձեռնադրուելու թուականը քիչ մը հետու է — 4 տարիով միայն — Տարսնի Արքեպիսկոպոսութեան իր պաշտօնէն: Կազմակերպուած Ռուբինեան հարստութեան մէջ, Լեւոնի ալ բազուկն է անիկա այն ծանր ու զբառաւ քաղաքականութեան մէջ որ այդ արքային պարտադրուած է: Ունակութեան

թիան չըջանն է, եւրոպական բանակներ կ'անցնին Կիլիկիոյ հողերէն և յարաբերու թիւններ կան Պոլսոյ և Հոռոմի մեծ աթոռներուն հետ, թագաւորին համար քաղաքական հեռակէտներով, հայրապետին համար եկեղեցական անկախութեան կորուստին վտանգներով, Լամարնացին կ'առաքուի Լեւոնի կողմէ Շրիվաթորուսի ընդառաջ, կը գործածուի Ռուսեիան վարդապետները համոզելու փափակ գերին: Կ'ատենակալէ Հռոմկլայի մէջ 41 հակառակու ժողովի մը դէռ 30 տարեկան չըղած և կը զնէ իր գործին տիրական կնիքը որ միացումն է բոլոր քրիստոնէական եկեղեցիներուն: Ճարսոնի թեմին սպասարկութիւնը, Կիլիկիոյ մէջ զանազան նոր եկեղեցիներ կառուցանելու աշխատանքները, Կիսերը նոսրացնել, մասնաւոր եկեղեցական սպաններ գտնելու և անոնցով այդ տան վայելչութիւնը հետապնդել, աղքատախնամ — ընդարձակ գործունէութիւն — իր հորմէն ըստացած 30,000 ոսկին պիտի գործածէր 30 տարուան մէջ այդ սպասարկներով և մահուան գէժ պիտի ելլէր մերկ — կը կազմեն այս գործունէութիւնը: Անշուշտ Շնորհալիի և Տղայի քով իր լեզուական ընդարձակ շնորհներով, գրելու լայն զիբուրութեամբ, մասնաւոր սրտագին եռանդի անհուն մթերքով, բարձր իմացալուսթեան թիւղադրանքներով, անիկա կը կազմէ տիրական գէժը հայոց հայրապետանոցին ու արքունիքին: Սխալ չըլլար կարծել թէ լատիններէն գրելու կարող թեքնա առաջին մարդն է մեր մէջ: Անհարկութիւններ մը կան թէ Քրտանքներուն հետ ալ իր յարաբերութիւնները, թղթականութիւնները կը հատարուէին անոնց լեզուով: Բայց պայծառ է վկայութիւնը իր կենսագիրին իր յունարէնին մասին: Մահուանէ քանի մը տարի առաջ անիկա Պոլիս և սաստեան ծաղաններու ժողովի մը մէջ խօսողով յունաբան Պոլսեցիի որ աւելի ազնիւ:

Վարչական, ներքինական այս գործունեությունն էլ զուգույն կամարոնացին կապարի խոսքերու, հեղինակելու, մեկնելու, թարգմանելու մշտանուէր սպասք մը մէջ այնքան այլաձեւեր կ'երգող հետապնդողան որ կ'ենթադրեն թէ պատասխանատու են նաեւ միջակայս մահուան: Կենսագիրները էր պատմեն թէ անիկա հաց իսկ ուտելու

ժամանակ չէր գտներ — յիշել անէքթօտները — իր եռանդն այնքան զորաւոր էր եկեղեցին յուզող հարցերուն կարգադրմանը համար որ եթէ կրնար ինք անձամբ առանձին կը պտտէր այդ տեղերը իր արդէն չարխարուած մարմինը ենթարկելով ոտքով կամ ձիով ճամբորդութեան տաժանքին: Մեզի համար իր թուղթերը կը ներկայացնեն իր խառնուածքը չափազանց կըքուտ: Կը խորհիմ թէ ներքին այս կըտակը զինքը կանուխ մաշեցնող ուրիշ աղտակ մը պիտի ըլլայ: Կան այս մարդերը որոնք քառասմբակ կ'ապրին և ուրիշներուն տարին ամիսով կը վճարեն:

Ե. — Մանր. — Մեռած է յիսուկէն շատ վար — 46 — սուրբի մը վայել մահուան հանգէտով գրեթէ առանց հիւանդութեան, տառիճանկան սպառման մը մէջ որ վկայաբանական լուսապսակ մը կը յօրինէ այս տարօրինակ մարդուն ճակատին: Քերթուած մըն է իր մահը, ինչպէս գրած է Արչակ Զօպանեան ուրիշի մը մահուան համար:

Զ. — ԻՐ ՆԿԱՐԱԳԻՐՈՂ

Ա. — Խոսակրօն՝ մոլեռանդն ըսուելու չափ. — Կեանքէն բաւական բան ըսուեցաւ ձեզի այս մարդուն մէջ կրօնական զգացումը պատկերող: Իր մատաղ մանկութեան մէջ իսկ անիկա եղած է կրօնական զգացումներու խոր ընդունարան մը, զուր տեղը չէ որ տղաք չեն խաղար, չեն վազեր, չեն խառնուի իրենց տարիքի զուարճութեանց: Վեց տարեկանին կ'աղօթէր և կը տպաւորէր, տասնէն նոր անցած՝ իր հայրը զինքը կը հետապնդէր լեռներէն տուն բերելու համար, ուր զացած էր ճգնողական մարզանքներու: Իր պատանութիւնը քերթուած մըն է քանի որ վկայութիւն կը թելադրէ իր կենսադրին՝ վստահութիւնը հրաւիրելու չափ որպէսզի կամբողջին վիճակին խոշոր վանքերը ենթարկուին իր առաջնորդութեան: Այդ տարիքին իսկ անիկա կը թարգմանէ վանքերու յատուկ կանոնադրութիւններ, զլիսաւորաբար Ս. Պենեդիկտոսի կանոնները: Բաւ է յիշել այս երանգը պատկերելու համար ձեզի այն անհուն հմայքը որ պէտք է ունեցած ըլլայ իշխանուհի մօրը և քոյրերուն վրայ որոնք իրենց հօրենական

զղեակէն իրենց կամքովը կը մտնեն միայնակեաց վիճակի: Պատմութիւնը կը յիշէ իր քոյրերէն Տալիդա և Շուշան կրօնաւորուած սրբուհիներ — Մարիամ իր քրոհ ջը գիրք մը նուիրած է որ հաւանաբար մօտ զգացումներ ունէր հոգեկրթութեամբ: — Քօղ առած իր մայրը, հելլէներէնը մայրենի լեզուին պէս գիտցող Շահանգուխտ իշխանուհին: Աղօթքը իրեն համար աւելի է քան սնունդը — յիշել իր աշակերտին վկայութիւնը — իր գործին մէջ տարտղանուած կատաղի այս զգացումը վարակել է գրեթէ, Թերեւս այս է պատճառը որպէսզի ինք ըլլայ նոյն ատեն հեղինակը մեր հին մատենագրութեան ամէնէն բիրտ որակումներուն, հակառակորդները զգեստող: Սրտառուիչ գրուածքներ են իր՝ ճնշումին իրր արդիւնք իր երկու քոյրերուն կրօնաւորումը: Մասնաւորաբար պատարագամտոյցի իր մեկնութեանը մէջ իրեն կը ներգրէ գրեթէ բոսանդիկ, հիւանդագին զեղումներ և հոգևոր արթնութեան վիճակներու նշմարներ: Այս ամենուն նուէրն է իր գիրկնդիսառն անձնաւորութիւնը:

(1)

Թ. ՕՇԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՊԱՐԱՊ

Կը պատահի որ կ'ախաթիմք բայց չենք հասնիր: Ոչ ախաթսանք եւ ոչ ալ հասնիլը իրենք իրենց մեզ արժեւորելու միամեութիւնը մի օտ ձեզի: Մի զգաք թէ կ'ախաթիմ, աթիկա ձեզի պիտի բնէր յաւակնոսքերեւ ծիծաղելի: Մի՛ զգաք թէ կը վրիպիք, այս զգայնութիւնը ձեզ պիտի օտնէր օտրաւ՝ դասելու ձեզի: Ախաթսանք պայման մըն է, նպատակը՝ այսինքն անոր հասնիլ մը, բախտ մը:

Պոնաբարման միջոցին նորմուծութիւն-
ներ չեն եղած. միայն — Ում լծորդու-
թեան խոնարման ժամանակ ներկայի և
անկատարի ու վերածուած է տեղ տեղ ոյ.
այսպէս՝ լնում բայից՝
ներկ. լնում, լնուս, լնու
լնումք, լնոյք, լնուն
Անկ. լնոյի, լնոյիր, լնոյր
լնոյք, լնոյիք, լնոյին

զարբնում բայից՝
ներկ. զարթնում, զարթնուս, զարթնու
զարթնումք, զարթնոյք, զարթնուն
Անկ. զարթնոյի, զարթնոյիր, զարթնոյր
զարթնոյք, զարթնոյիք, զարթնոյին
դերբայներ յողնակիում համաձայնում են՝
սիրեալք եմք, սիրեալք էք, սիրեալք են
սիրեալք էաք, սիրեալք էիք, սիրեալք էին
սիրեալք իցեմք, սիրեալք իցէիք
սիրեալք իցէաք, սիրեալք իցէիք են.

Անկանոն բայերի խոնարմում տեղ տեղ
կանոնաւորուած է, օրինակ՝

լսեմ — կտր. լսեցի
ապ. լսեցից
հրմ. լսեա
ստոր. լսիցեմ
յրկ. լսեալ եմ
ճանաչեմ — կտր. ճանաչեցի
ապ. ճանաչեցից
հրմ. ճանաչեա

Տաւ բայը դարձել է օրեմ, և խոնարմ-
ւած է ըստ այսմ,

տրեմ, տրէի, տրեցի, տրեալ եմ, տրեալ
էի, տրեցից, տրեա, տրիցեմ, տրիցէի.

Մեղանչեմ — կտր. մեղանչեցի, ապ.
մեղանչեցից, հրմ. մեղանչեա՝

Ունեմ — կտր. ունեցի, ունեցեի,
ունեաց, ունեցաք, ունեցիք, ունեցին,
յրկ. ունեալ եմ, ապ. ունեցից, հրմ.
ունեա:

Հատինաբան հայերէնի մէջ ճանաչեմ և
ծանիմ, ունիմ և կալնում տարբեր տարբեր
բայեր են:

Կրաւորակի կազմութիւնը. —
Ինչպէս յայտնի է, զբարբարի մէջ կրա-
ւորակի կազմութիւնը բոլոր բայերի հա-
մար ընդհանուր և միաձե չէ. կան բայեր
և կամ բայերի զանազան ժամանակներ,
որոնք հասարակ են, այսինքն՝ թէ ներգոր-
ծականի և թէ կրաւորականի համար միև-
նոյն ձևն ունին: Ինչպէս յունաբանները,

նոյնպէս և լատինաբանները ձեռք զարկին
այս միանմանութիւնը վերացնելու և ամէն
ներգործական ձևի դէմ աշխատեցին հընա-
րել համապատասխան կրաւորական ձև:

Առաջին լծորդութեան կրաւորականն
է մշտ իմ. — երկրորդ (ամ) լծորդութեան
կրաւորականն է իմ կամ անիմ. հետեւեալ
ձևով.

Բանամ	—	բանիմ
Թանամ	—	թանիմ
Բառնամ	—	բառնիմ
Որսամ	—	որսանիմ
Աղամ	—	աղանիմ
Ողբամ	—	ողբանիմ
Հատատամ	—	հատատանիմ
Իմանամ	—	իմանիմ
Որոտանամ	—	խոտանիմ
Լամ	—	լալիմ
Տամ	—	տուիմ են.

Երրորդ (ու) լծորդութեան կրաւորա-
կանն է անիմ. օրինակ՝

Հեղում	—	հեղանիմ
Առնում	—	առնանիմ
Ջեղում	—	ջեղանիմ
Թողում	—	թողանիմ
Ընկենում	—	ընկենանիմ
Կլում	—	կլանիմ
Կալնում	—	կալնանիմ

Պոնաբարման ժամանակ Ա լծորդութեան
կրաւորականը գրեթէ անփոփոխ է. միայն
անկատար ժամանակները ստանում են մի
աւելորդ Ս, հետեւեալ ձևով.

Սահմ	Սորբէի	Սորբէի
Սիբէի	Սիբէի	Սիբէի
Սիբէի	Սիբէի	Սիբէի
Սիբէի	Սիբէի	Սիբէի
Սիբէի	Սիբէի	Սիբէի
Սիբէի	Սիբէի	Սիբէի
Սիբէի	Սիբէի	Սիբէի

Բ լծորդութեան կրաւորականի պատ-
կերն է.

ներկ.

լուանիմ, լուանիս, լուանի
լուանիմք, լուանիք, լուանին
Անկ.
լուանէի, լուանէիր, լուանիւր
լուանէաք, լուանէիք, լուանէին
Թրկ.
լուանեցեալ եմ...
լուանեցեալք եմք...

Գերակ.

լուանեցեալ էի...

լուանեցեալք էաք...

Ստոր.

լուանիցիմ, լուանիցիս, լուանիցի
լուանիցիմք, լուանիցիք, լուանիցին
Անկ.

լուանիցէի, լուանիցէիր, լուանիցէր
լուանիցէաք, լուանիցէիք, լուանիցէին
կտր. յարկ.

լուանեցեալ իցեմ...

լուանեցեալք իցեմք

Գերակ.

լուանեցեալ իցէի...

լուանեցեալք իցէաք...

Գ լծորդութեան կրաւորականի պատ-
կերն է.

Ներկ.

լնանիմ, լնանիս, լնանի
լնանիմք, լնանիք, լնանին

Անկ.

լնանէի, լնանէիր, լնանիւր
լնանէաք, լնանէիք, լնանէին

կտր.

լցայ, լցալ, լցաւ

լցաք կամ լնանեցաք, լցայք, լցան
Թրկ.

լնանեցեալ եմ...

լնանեցեալք եմք...

Գրկ.

լնանեցեալ էի...

լնանեցեալք էաք...

Հրմ.

լցիր, մի լնանիր կամ մի՛ լնանիցիս
լնանիցի, մի՛ լնանիցի
լցառւք, մի՛ լնանիք կամ լնանիցիք
լնանիցին, մի՛ լնանիցին

Հրմ. ապռ.

լնանիջիր կամ լցցիս, մի՛ լնանիցիս
լցցի, մի՛ լնանիցի
լնանիցուք, մի՛ լնանիցիմք
լնանիլիք կամ լցցիք, մի՛ լնանիլիք
լցցին, մի՛ լնանիլին

Ստոր. ներկ.

լնանիցիմ, լնանիցիս, լնանիցի
լնանիցիմք, լնանիցիք, լնանիցին
Անկ.

լնանիցէի, լնանիցէիր, լնանիցէր
լնանիցէաք, լնանիցէիք, լնանիցէին
կտր.

լնանեցեալ իցեմ...

լնանեցեալք իցեմք...

Գերակ.

լնանեցեալ իցէի...

լնանեցեալք իցէաք...

Ապռ.

լնանեցեալ եղէց կամ լիցիմ...

լնանեցեալք եղիցուք կամ լիցեաք...

Անեղեղայթ ներկ.

լնանիլ

կտր. յրկ. գեր.

լնանեցեալ գոլ

Ապռ.

լնիլ, լնանելիլ

Այնուամենայնիւ լատինաբանները չը
կարողացան բոլոր հասարակ բայերը ֆնջիլ
և պարտաւորուեցին նրանց մի մասի գո-
յութիւնը ճանաչել. այսպէս ըստ լատինա-
բանների հասարակ բայ է խոստովանիմ, որ
սահմ. ներկայի, կատարելի, ապառնիի,
հրամայականի և ստորադասականի ներ-
կայի մէջ թէ՛ ներգործական և թէ՛ կրաւո-
րական միեւնոյն ձեւն ունի, միւս ժամանակ-
ներու մ գանգաւանում է՝ նախորդների ու-
ճով, ինչպէս.

Անկ. ներգ. կրաւ.

խոստովանէի, խոստովանեի

Թրկ. ներգ. կրաւ.

խոստովանեալ եմ խոստովանեցեալ եմ

Գեր. ներգ. կրաւ.

խոստովանեալ էի խոստովանեցեալ էի

Ստոր. անկ. ներգ. կրաւ.

խոստովանիցէի խոստովանիցեի

Անկանոն բայերի կրաւորականի մէջ
յիշատակելի ձեւեր են.

Ուտել. — Անկ. ուտեի, կտր. ուտե-
ցայ, յարկ. ուտեցեալ եմ, գերկ. ուտեց-
եալ էի, ապռ. ուտեցայց.

Լսեմ. — Անկ. լսեի, կտր. լսեցայ,
յարկ. լսեցեալ եմ, գերկ. լսեցեալ էի,
ապռ. լսեցայց.

Ճանաչեմ. — Անկ. ճանաչեի, կտր.
ճանաչեցայ, յարկ. ճանաչեցեալ եմ, ապռ.
ճանաչեցայց.

Տամ. — տրիմ, տրեի, տրեցայ, տրեց-
եալ եմ, տրեցեալ էի, տրեցայց, տրի՛ր,
տրեցիմ, տրեցեի.

Ունիմ. — կտր. ունեցայ, ունեցար,
ունեցաւ..., յարկ. ունեցեալ եմ, ապռ.
ունեցայց, հրմ. ունիր.

Բառակազմութեան համար ընդունու-
մ են յունարան դպրոցի բոլոր տեսակի նա-
խադասելիները, ինչ. ապ, առ, ներ, աքս,

գեր, ևն.։ Սրանց համար ահա թէ ի՞նչ է ասում Հոյովը։ «Որոց քնաւից կիրառութիւնն եղեւ հնարեցեալ ի բանաստեղծից ոչ միայն առ ի զեղեցկացուցանել զշարագրութիւնս, այլ եւ առ ի զտեղ եւ պարզել զգիտաւորութիւնս արտագրութեանց եւ առ ի կատարանկել զմերայինն հայկաբանութիւն։ Քան զի միեւնոյն բառն առակցութեամբ սոցին ելուզանել կարէ զանազանս իմացուածս, որզոն. ենթագրութիւն, ըստորագրութիւն, վերագրութիւն, արտագրութիւն, տրամագրութիւն, տարագրութիւն, շարագրութիւն, փաշագրութիւն, մակագրութիւն, ընդգիմագրութիւն, առագրութիւն, ներագրութիւն, յարագրութիւն, միջագրութիւն ևայլն»^(*)։

Այսպէս և այլ ոճով կազմուած են բազմաթիւ բառեր. ինչպէս՝ հոյովախնդրու, կատարունակել, ստորակցական, (փխ. ըստորագասական), պարբեր «շուրջը» (օր. պարբեր զարեգակամբն), երկպատկապէս ճերկու ձեւով, համահաստուն, եղբերեալ (յանգած վերջացած, իբր լա. տերմինէ), օր. եղբերեալ ի լի (լի յանգող), ստորակիլ, մանաւանդականութիւն, նոյն իսկ փոխ են առել զուտ լատիններէն բառեր. ինչպէս՝ լա. լեզերէ «ֆլասել» բայից լետեմ, լետես, լետէ^(**)։

Հատինաբան հայերէնը ապրեց ու գործեց երկու ամբողջ դար. սկիզբ առնելով Հռոմէոսի Գոլէճի կաթողիկէնի մօտ՝ 1580 ահան թուերին, պարելով իր լատագոյն չըլնալ ժՁ. դարում, երբ բոլոր հայերի համար էլ դարձաւ բարձր ու գիտնական լեզու, իր մայրամուտն սկսեց Վենետիկում, Միխիթարեանների մօտ, ԺԷ. դարին։ Միխիթար Աբբան՝ կոսիի մէջ թեւեռող Հռոմի, զգաց ու հասկացաւ թէ լատինաբան հայերէնը նորամուտ է անհրազատ իր լեզու է, և թէ և ինքն էլ տուեց իր ժամանակի տուրքը, բայց ակամայ, Յորգորում էր նա իր աշակերտներին հետզհետէ հեռանալ այդ լեզուից։ Նրանց կատարեցին իր պատուելը. Չամչեանի քերականութեան հրատարակութեամբ (1779) մեռնում է լատինաբան հայերէնը։

ՊՐՈՓ. Հ. ԱՅՄԱՌԵԱՆ

(*) Ձտութիւն Հայկաբանութեան, էջ 155։

(**) Զարբ. անդ, էջ 53։

ՅՈՒՐԵԼԵԱՐ Տ. ՀԱՅԿԱՋՈՒՆ ՔԶՆՅ.

ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆԻ ԽՕՍՔԸ

Հանդիպել հոս կր գեանդեմ Արժամապահի Յոսիքեար Տ. Հայկադուն Քինյ. Ոսկերիչեանի խօսքը, իր յոբելեանի հանդէսին խօսումս։

Գեր. Ս. Հայր, Արժ. Հարհ
եւ Ազնիւ հանդիսականք

Խօսելու կարգը իմս է. ու ես խորապես յուզուած պիտի նայրնեցի լռել՝ երբ այդ կարելի ըլլար ու պատահան։ Գրեմ զգալ անուշիկ քի խօսքերս պիտի մնան շատ տարւոյն պիտի կարեմալու համար այժմ ինչ որ կը զգաս ամենուր հանդիպ իբրեւ ամուսնացեալ խօսակցութիւն։

Առաջին խօսքերս կ'ուզեմ որ ըլլան բառեր գոհունակութեան ճիւղ՝ որուն պարգեւներով յի եղած է կեանքս, եւ այդ պարգեւներէն մեծագոյնն ալ՝ ըլլալու իր խնամքի պատճառով եւ Ազգին ու Հայրենիքին ալ ծառան։

Երկրորդ խօսքերս կ'ուզեմ որ ըլլան բառեր օրհնութեան, արեւասանուած անունին եւ յիշատակին բոլոր անոնց, ծնողք եւ դաստիարակներս, որոնք ծնան զիս կեանքի եւ գիտակցութեան մէջ, ինչպէս նաեւ խօսքեր ուղղուած յիշատակին անոնց՝ որոնք առաջնորդեցին զիս բանական եւ վարժապետի վսեմ կոչումներուն։

Երրորդ խօսքերս կ'ուզեմ որ ըլլան դարձեալ բառեր օրհնութեան ուղղուած անունին եւ յիշատակին անոնց՝ որոնք բարեւարներ եղան կեանքիս եւ մեկնասանքը գործեցին։

Պարտականութիւնս է որ չորրորդ խօսքերս ըլլան արեւայայտութիւններ՝ խնամքի յարգանքի եւ շնորհապարգեւ զգացումներու վերին. Հայրապետիս, որ գնահատեց ու պատուեց անձս անարժան, օրչալութեամբ, ծաղիկայ փիլոսոփի եւ լանջախաչի եւ շնորհաբերութեամբ Աւագութեան թիւղոսի։ Իցիւ՝ ասոնք ըլլային ու մնային խորհրդանշաններ միայն եւ ո՛չ թիւղոս ու զարգեր։ Շաղկեայ փիլոսոփի բնութեան ծաղկապարգ ձոցի, լանջախաչը՝ ճշանկութեան կեանքի եւ Աւագութիւնը՝ ճշանկ ծաղիկ եւ նոր լուծի պարտականութեանց։

Պարսկականութիւնն որ հինգերորդ խօս-
քերս ըլլան դարձեալ արտայայտութիւններ
եւորհապարտ զգացումներու գիրերուն համար
Օրհնութեան զոր եւորհեցին ինձ Յոբելեանիս
առթիւ իօխանները Սկեղեցւոյ, — Վեհ. Հա-
րապետը Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, Ամեն. Ս.
Պատրիարք Սուրբաղեմի եւ Գեոր. Ս. Առաջ-
նորդը Սփիւքոսի: որ անգին պատիւն ալ
ընծայեց հովանաւորելու Յոբելեանական պատ-
ւոյ եւ Կարգադիր—Յանձնախումբերը, եւ
այժմ ալ կ'ընծայի իր նախապահութեան շուրհ
ու եւորհը մեծարանքի սա հանդիսութեան:

Վեցերորդ խօսքերս կը փափաքիմ որ
ըլլան օրհնալիր եւորհակալութիւններ Գե-
րազնիւ անդամներուն, Յոբելեանական Պատուոյ
եւ Կարգադիր Յանձնախումբերուն, ու կը-
բարանքիս Պատ. Խնամակալութեան. ուսուց-
չութեան եւ բոլոր ազնիւ սան—սանահեաց՝
որոնք նախաձեռնութիւն ունեցան Յոբելեա-
նին եւ նախաձեռնալուրսերը Յոբելեանական
հանգիսին շնորհ ու վայելուչ կատարման:

Յօրհնորդ խօսքերս բոլոր ըլլան օրհնալիր
եւորհակալութիւններ անոնց Ազգ. եւ յա-
րանմանական կրօնական թէ աշխարհական
պատեհութիւն մարմիններու, ազգանուր
կուսակցութիւններու, բարեգործական, մը-
տակութային, մարմնակրթական, սփռուսա-
կան եւ այլ միութիւններու, մարտիկ ներ-
կայացուցիչներու եւ հոյժ մը անհասկերու՝
որոնք բարութիւնը ունեցան ըլլալ այսօր ի-
րենց անդամակցին, եղբայրակցին, ազգակ-
ցին, բարեկամին, երեցի ու մշակին հետ
անձամբ թէ ներկայացուցիչներով, եւ գրով,
նառով, ուղերձներով թէ խմբագրականնե-
րով յայտնելու համար իրենց խնդր ու խնդ-
րակցութիւնը յարգանքն ու համակրութիւնը
գնահատելու մեծարանքի այս ցոյցին առթիւ:

Ուրեքերդ խօսքերս կ'ուզեմ որ ըլլան
չերտագին եւորհակալութիւններ անոնց որ
իրենց գնահատական, եւորհաւորական եւ
խնդակցական գիրերով եւ միասին ապրուած
կեանքի եւ կատարուած գործի սրտայով յու-
շերով զարգացցին «Յոբելեանական Ուշադ-
ձան»ս, ընծայելով զայն սիրուն ու քանկա-
գին յիշատակարան մը իրենց բարութեան
ու բարեացականութեան եւ մեր ալ երախ-
տագիտութեան:

Իններորդ խօսքերս օրհնալիր եւորհա-
կալութիւններս, անոնց՝ որ ի գնահատութիւն
բազմամեայ ծառայութիւններուս, եւ ի քա-

ջալերութիւն բարձրօրէն հայրենասիրական
կրթական գործիս, եւ յօժանգալութիւն զը-
րական գործերուս հրատարակման. Յոբել-
եանիս առթիւ բոլոր նուիրատուութիւններ:

Ինքիցս օրհնեալ եւ զովեալ ուրեմն այս
բոլորը եւ անոնց հետ զուգ ամենք, Ազնիւ
հանգիսականներ, որ իբրեւ հոգեւոր եղ-
բայրներ, զուակներ եւ սաներ, եկած եւ
խառնեալ եւ բոլորած զայն՝ որ երկար
թաւրներ սիրով եւ յօժարական սպառնեց Ձեզ
համար տունը եւ ուժ, որուն յիշման արժանի
եք իբրեւ հոս եւ սաներ, եւ որուն միտ
արժանի կը մնաք իբրեւ Ազգին քանկագին
զուակներ:

*

Ազնիւ հանգիսականներ, մոռացումնե-
րուս համար ներողութիւն՝ վերջացան օրհ-
նութեան, եւորհակալութեան եւ երախտա-
գիտութեան խօսքերս, բայց ապաւինած Ձեր
ներողականութեան, պիտի չուզիք որ անոնք
ըլլային ու մնային միակ ըսելիքներս կեան-
քիս հանգիսաւոր այս պահուն: Անոնց վրայ
կ'ուզեմ աւելցնել ուրեմն, ըսելու համար՝
թէ պատիւ որ այսօր կ'ընծայուի ինձի,
պիտի ըլլաւ չափազանցօրէն ճշայլ եւ անկը-
բելիօրէն ալ ծանր հոգիիս եւ սրտիս վրան,
եթէ անոնց հետուին թակ զգալի խոնարհ
ու զկար անձս միայն: Ուստի այդ պատիւը
կը համարածակիմ ընկուղիս սիրով, եւ անոր
մեծութիւնն ալ կը վերցնեմ իբրեւ բեռ
հաղորդ ու թեթեւ՝ ինձմով ներկայացուած
քահանայութեան եւ վարժապետութեան
անունով. եւ կ'ընդունիմ զայն այդ անունով
որովհետեւ այդ զոյգ կոչումները կը նկատեմ
բարձրօրէն արժանի՝ անհատներու թէ հա-
մայններու, ազգերու թէ ժողովուրդներու
անկեղծ սիրոյն, անվերապան յարգանքին
եւ մեծարալիր գնահատանքին՝ միտ եւ ամեն
ուրեք:

Քահանայութիւն եւ վարժապետութիւն:
Պոյլ կուտա՞ք, Ազնիւ հանգիսականներ,
որ խնդրեմ Ձեկն պահ մը կանց առնել
միասին, չարաչար նսնմացած՝ բայց յաւեհ
վեւեւ առ կոչումներուն առջեւ, որոնց թո-
նեցեալ խոնարհ ներկայացուցիչն ըլլալու
պատիւն ունիմ այսօր:

Հարցնեմ ուրեմն թէ ի՞նչ է իսկապէս
պատեհի համարիս քահանային: — Ազնիւ
հանգիսականք:

Պատասխանը որ պիտի տամ՝ ոչ նորուքին մըն է ինքնաստեղծել եւ ո՛չ ալ փառքին կամ բանաստեղծական բացատրութիւն, այլ լուծածում մը, կամ հաստատում մը համոզուծմին եւ հաւատքին անոնց, որոնք կրօնք ունին, որոնք անդամն են եկեղեցիի մը եւ յանձին Բանաստեղծ կը նանչնան՝ իրենց հոգեւոր ու բարոյական կեանքին հովիւն ու առաջնորդը, ու զայն կը կոչեն Տէր. կամ Տէր հայր:

Տէր, Տէր հայր... սոյն կոչումները, Ազնիւ հանդիսականներ, թիզոսներ չեն եւ ոչ ալ ազնուանիւք բառեր, այլ խորհրդանշաններն են սրբազան պատեօնի մը՝ այդ պատեօնը գիտակցօրէն տուողին եւ առնող կրօնին համար: Եւ ի՞նչ է հուրիւնը այդ Բանաստեղծական սրբազան պատեօնին:

Քահանան, Ազնիւ հայրեր, եղբայրներ, Բայրեր եւ զաւակներ, Քահանան կ'ըսեմ՝ իբրեւ հոգեւոր ու բարոյական առաջնորդը իր հօտին, պատեօն ունի զայն առաջնորդելու Անոր՝ որ Աւարիչն է Տիեզերքին, որ Աղբիւրն է կեանքին եւ հոգիին եւ Վառարանը՝ զանոնք — կեանքն ու հոգին կ'ըսեմ — ծնող, տարժու ու վարող Ուժին են Օրհնէին. Ուժ եւ Օրհնէ՝ որ բարոյական իմաստով մը կը կոչուին ձեմարտութիւն, Գեղեցկութիւն, Արդատութիւն եւ Սէր եւ զոր մէկ բառով կը կոչենք Աստուած: Այո՛, Ազնիւ հանդիսականներ Քահանան պատեօն ունի իր հօտը առաջնորդելու ձեմարտութեան, Գեղեցկութեան, Արդարութեան եւ Սէր — Աստուծոյ:

Պիտի հարցնեմ ինչպե՞ս սակայն: — Շատ պարզ է — պիտի առաջնորդե՛ք իր հաւատքին, իր գիտութեան, իր խորհրդապաշտօն ոգիին եւ իր սիրով զօրութեամբ՝ նախ ինքը բարձրացալով Աստուծոյ՝ լեցուելու համար Անոր հոգիով. Անոր հոգիով՝ որ լոյսն է նեմարտութեան, որ շնորհն է իմաստութեան, որ զօրութիւնն է Արդարութեան, որ ամենակարողութիւնն է Սիրոյ, որ Բացարարութիւնն է բարութեան, որ խաղաղութիւնն է տունչի, եւ այդ բոլորով կատարելութիւնը բոլոր երեւոյթներն են գեղեցկութեանց: Եւ երկրորդ՝ իր հօտը առաջնորդելու պատեօն ունեցող Քահանան, այսպէս լեցուելի յետոյ Աստուծային հոգիով՝ պէտք է դառնայ իր ժողովուրդին իբրեւ մարդը Աստուծոյ, իբրեւ կ'ըսեն՝ «Այլ ի՞նչ շնորհօք եւ նեմարտութեամբ» պէտք է դառնայ՝ քափուելու համար իբրեւ

ցօղ օրհնութեան անոր կեանքին ներս, ապրելով ըսել կ'ուզեմ նախ ինքը՝ եւ ապրեցրնելով իր ժողովուրդը՝ սիրոյ, սրբութեան, բարութեան, Բացարարութեան, աղագրութեան եւ խաղաղութեան աստուածային կեանքով մը շնորհագարդ, եւ ո՛չ քեզ ըլլալով ու մընալով միայն եւ միայն աղօթող, պատասազող, երգող ու ծիսակատար պատեօնեալ:

Անա՛, Ազնիւ հանդիսականք՝ Դանի մը բառով ուրուագծուած, պատեօնը Քահանային:

Եւ ինչո՞ւ այս պատեօնը համեօն կրօնական Քահանային եւ ո՛չ նուիրապետութեան միւս ներկայացուցիչներուն, քիւրես հարցնեն ոմանք: — Բարձրօրէն առնուած եւ գիտակցօրէն ըմբռնուած՝ ա՛յս է պատեօնը նաեւ բոլոր հոգեւորականներուն, բայց մանաւանդ Քահանային՝ որ ժողովուրդին ծոցին ելած է ժողովուրդին ամենօրեայ ծառայութեան սանձամուծած պատեօնեան է եւ իբրեւ Տաներեք՝ միտօ ու սերտօրէն կապուած կեանքին ու հոգիին իր բանաւոր հօտին: Միւսները երբ մերթ ընդ մերթ կը տեսնեն ժողովուրդը, կ'այցելեն անոր, կը խօսին բնեւեհն ու կը բարոյեն իրեն Աստուծան: Որդին, ինք, Քահանան, պարտք այդ խօսակցութեան անոնցմով պատգամուած աստուածային կեանքը տանելու տուներուն, ներքեւի հոգիներուն եւ իր հոգիով՝ իբրեւ մտադրող աղբիւր կենդանաբար երբ կարելի է ըսել՝ հօտի ժողովուրդին կեանքին ներս, ռոգողելու եւ մօակելու մամար հոն, Տիեզերցու բնեւեհն նշանուած եւ մամաւանդ իր խկ սրբեկն քափուած սերմերը կրօնական ու բարոյական նեմարտութիւններու անոնցմով ծաղկազարդուած հոգիներ ու կեանքներ նուիրելու համար Աստուծոյ, Ազնիւ ու Հայրենիքին: Այո՛, սիրելիք, Քահանան պատեօնեալ Աստուծոյ անհուն հոգիին՝ այսպէս հոգեւորն զատաբարակը պարտք ըլլալ իր ժողովուրդին:

Իսկ Վարժապետը...

Ազնիւ հանդիսականներ, երբ Քահանային պարտաւանդութիւնն է բարձրանալ Աստուծոյ՝ յետոյ Անոր բարձրացուելու համար իր ժողովուրդը, վարժապետն ալ պատեօն ունի, իր խնամքին յանձնուած մանուկներու հոգիին մէջ բնացող աստուածային ուժերը, այսինքն՝ մեքին լոյսը՝ կամ նեմարտութիւնը, սրբեկն սերը՝ կամ բարութիւնը, խնդին ձայնը՝ կամ աղագրութիւնը, կամքին ուժը՝ կամ հոգիին

բափր դէպի կասարելութիւն՝ արքեմբել, անցնել, զօրացնել եւ հասցնել իրենց լուսին, եւ այդպէսով կերտուած թիպար հոգիին եւ գեղեցիկ կեանքին մէջ երեւան բերել Աստուածատիպ մարդը ուրիշ խօսելով՝ Քա-հանային նման փոխանակ Աստուածութիւնը — Դուք հասկցի՛ք կասարելութիւնը — երկնի բարձրութիւններէն իջեցնելու, վարժապետին պատշո՞նքն է զայն յայնապառժեղ հոգեկեղծ խորհերէն՝ մեալուսովը անոնց բազմազան ընդունակութիւններուն, որպէս զի այդ կերպով երեւան եկած մարդը, մէկ կողմէն ապրի յաջող եւ ճօր իր կեանքը մեր անցաւոր աշխարհին, միւս կողմէն ալ իրագործէ իր նակասագիրը անմահական եակի:

Ահաւասիկ, սիրելի հանդիսականներ, ի՞նչ մը թերեւս վերացականօրէն ու չոր կերպով ներկայացուած պատշո՞նքները *ճշմարիտ Քահանային* եւ *Վարժապետին*, որոնք, մաքրելի՛ր ոգիին ու նկարագրի, իբրեւ գիտակից հովիւ ու մեակ, եթէ ուզեն եւ աշխատեն՝ կարող են հրաշափոխել մարդը եւ յեղաօրջել Անոր բախօք, օալով անոր անմահներու երանական նակասագիր:

✱

Ներկայեցի, Ազնիւ հանդիսականներ, կը ներեմ, բայց կ'ուզեի եւ պէտք էր ըսել կամ յիշեցնել Ձեզ գէթ այսքան մը՝ նայուածքները բարձրացնելու համար զկար ու թերի երեքիս ու վարժապետիս ընդմէջէն՝ իսեալ Քահանային եւ Դասխարակին, որպէս զի Ձեր հոգիները վերանան՝ մանաւանդ անո՛նց սիրոյն, անո՛նց յարգտեմքին, անո՛նց հիացումին՝ եւ անո՛նց կարօթին...

Նոյնայնոք եւ Բոյե՛ր, հոգեսուն սան ու սանուհիներ, վստահական այս զոյգ կուսմաներով մուտ գործեցի Ձեր կեանքներէն եւ հոգիներէն ներս. եղալ կ'ըսեմ Ձեզի՛ հովիւ ու մեակ, Քահանայ եւ Վարժապետ: Քահանայ՝ ի՞նչ չափով լոյս, յոյս եւ ուժ բերի Ձեզ երկնիքէն, եւ անոնցմով ի՞նչ տասիճան լուսաւորեցի, միեկբարեցի եւ զօրացուցի Ձեր կեանքն ու հոգին... Եւ վարժապետ՝ դարձեալ ի՞նչ չափով յաջողեցա՞յ մեակել ու դուրս բերել Ձեր հոգիներէն՝ աստուածայինը, եւ ի՞նչ չափով նժարեալ մարդու, քրիստոնեայ, հայրենասէր եւ մարդասէր թիպար մարդու կերպարանքը կրցի օալ Ձեզի:

Ո՛հ, գիտեմ, ի՞նչ ալ ըսեմ ինձի բարի ու բարեացական բազմութիւնները ժողովուրդիս եւ երամը հոգեծին զաւակներուս, գիտեմ՝ թէ շատ զկար եւ անճան եղաւ չափը լոյսին, չափը յոյսին եւ չափը Աստուածային Ոյժին ու շնորհին՝ զորս ջամբեցի Ձեզ եւ որուն համար՝ ներեցի ինձի այժմ՝ եղբայրներ, Բոյեր եւ զաւակներ: Ներեցի՛ք՝ կամայ թէ ակամայ բերացումներուն բայց եւ զիջեցի՛ ու վստահ եմ թէ զիջեմ՝ թէ փորձեցի կարելին եւ այդ է կարծեմ պարտականութիւնը իւրաքանչիւր պարկեօս պատշոնքին: Աւելին ու բաղձալին՝ սպասուած թիպար եւ արժանաւոր երեցեւոր վարժապետ, ա՛հ, աթիկայ էր, եղաւ, է՛ ու մնաց՝ երազը կեանքիս ու բաղձաւնը հոգիիս, մեր ցեղին նակասագիրը վարող ա՛յ միայն հոգեւոր եւ մտաւոր՝ այլ բոլոր առաջնորդներուն մասին: Գիտեմ, սիրելի՛ք, թէ մեր ժողովուրդը գեղեցիկին եւ կասարեալին սերն ու ճաշակը սքանչւնդ եւ անոնց ստացումին եւ ապրումին համար պայմարող ու բաղձաւն ինչ, չըսելու համար ամէն ինչ զոհաբերող ու զոհաբերելու միտ պատրաստ ցեղերէն մին եղած է: Ուստի, վստահ եմ, Հայրենիքէն դուրս թէ Հայրենիքէն ներս վերածնունդ իր կեանքին առաջին, եւ լուրջ եւ առողջ ձրգտմաներէն մին պիտի ըլլայ պատրաստութիւնը նժարեալ Առաջնորդներու, որոնց շարքին իջիւ չմոռցուի՛ն՝ եւ զիջեմ թէ չեն մոռցրած հովիւներն ալ հոգեւոր: Հովիւներ՝ որոնք, իրենց հաւաստին, յոյսին եւ սիրոյն լոյսն ըմպած լուսաւորչաց կանթեղին եւ իրենց ինքնամոռաց նախնային ոգին ծնած Հայաստանեաց եկեղեցիով անձնաւորեալ ցեղին ամմար ու անմեռ գիտակցութենէն, ձեռք ձեռքի Առաջնորդներու հետ մտաւոր ու մարմնաւոր, պիտի առաջնորդեն մեր ազնւական ցեղը՝ լուսմին իր նակասագրին՝ որ է Աստուածայինը յամենայնի, այսինքն՝ գեղեցիկը: Բարին ու կասարեալը կեանքի թէ, զործի մէջ:

Ուրեմն կեցցե՛ք յաւեօ ազնուական ցեղն մեր հայկազնեան, ու կեցցե՛ն անոր սեղաններուն սպասարկու՛ Վարժապետն ու Քահանան:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ

ԱՄՍՈՐԵԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

✦ 1 Յունիս Կիր. — Ս. Հոգեպաշտանն առնելի առթիւ Ս. Գառերիբք Հայրը հանգիստաւ Ս. Գառաբարբ մատուռի ե. քարոզից Ս. Փրկչի վառեց բացթիւնալ գաւթին մէջ՝ Առաջ Սեղանին վրայ, Կէսօրէն վերը Ն. Ամենապատուութիւնը նախագահեց Ս. Փրկչի գերեզմանատան մէջ կատարուած ընդհանուր ե. հանգիստաւ Հոգեհանգիստան պաշտօնին:

✦ 4 Յունիս Դշ. — Ս. Գառերիբք Հայրը հեռաձայնով Պաղատանէ տեղեկացաւ թէ Կ. Պոլսոյ Նախկին պատրիարք Գեր. Տ. Զաւէն Սրբ. Արքեպս. Տէր Նիկիայեան կարատես անհանգիստութենէ յետոյ իր մահկանացուն կիցած է առաւօտեան ղէմ:

✦ 6 Յունիս Ուր. — Կէսօրէն առաջ, Հոգ. Տ. Հայկազուն, Տ. Հայրիկ եւ Տ. Միւռնոս վարդապետները Լիտտայի օգնականը գաղին նրաւաղէմ փոխադրելու Հանգուցեալ Գերայանի Տ. Զաւէն Արքեպս. Տէր Նիկիայեանի մարմինը որ ըստ մասնաւոր կարգադրութեան օգնեալով հոն պիտի փոխադրուի Պաղատանէ: Սղակայանին մէջ երկուր պառնել յետոյ վերադարձան հազարգիւն թէ անակնկալ արկածի մը պատճառաւ օգնեալը գետին ինչմ է ե. մարմինը Լիտտա պիտի հասնի յաջորդ օրը:

— Երեկոյեան ղէմ Ս. Աթոռ Ժամանեց Փեր. Տ. Փառէն Նպո. Միւրնեան, Կիրիկի Կաթ. Աթոռի կողմէ մասնակցելու Հոգեւոր Զաւէն Արքեպիսկոպոսի յուզարկաւորութեան ե. թաղման արարողութեանը: Գեր. Ս. Հայրը Նոյն օրն իրիւ շէրաղաւառով առաջնորդուցեալ Մայր Տանար, ուր յայտնեց Կիրիկիոյ Վեհափառ Կաթողիկոսի ողջուններն ու օրհնութիւնները ե. օրհնեց Ներկայ ժողովուրդը:

✦ 7 Յունիս Եր. — Հոգեւոր Տ. Զաւէն Արքեպիսկոպոս Տէր Նիկիայեանի մարմինը մասնաւոր մեղեկատու ինչնայաբաժով Լիտտայի օգնականին նրաւաղէմ փոխադրուցեալ, առաջնորդութեամբ Հոգ. Տ. Հայկազուն, Հայրիկ եւ Միւռնոս վարդապետներու, որոնք զարմալ առաւօտուն Լիտտա գացած էին այդ նպատակով: Անոնց կ'ընկերաւոր Պաղատան Առաջ. Փոխանորդ Տ. Փրկչը Առաջ Գեր. Տէր Յակոբեան որ Պաղատանէ Լիտտա նաւորորդաւ Հոգեւոր Սրբազանի զագաղին հետ: Վանքի աւագ դրան առջև Միւրնանութեան ե. Փառնապարագա աշակերտներու թափօրով ե. հոգեհանգիստան պաշտօններով զագաղը առաջնորդուցեալ Ս. Յակոբեանց Մայր Տանար:

✦ 8 Յունիս Կիր. — Ս. Յակոբեանց Մայր Տանարը Առաջ Սեղանին վրայ հոգեհանգիստան Ս. Գառաբարբ մատուռուցեալ Հոգեւոր Գեր. Տ. Զաւէն Արքեպս. Տէր Նիկիայեանի համար, Գառաբարդին էր Գեր. Տ. Փառէն Նպո. Միւրնեան: Ս. Գառերիբք Հայրը կատարեց օծման արարողութիւնը ե. խոսեցաւ զարմանակալ՝ որուն ամփոփումը հետեւեալն է. —

«Վարդ եւ Հայաստանաց Նիկեային, Վանքի, այսօր ցաւն հոգին պիտի յանձնի իր Նախապատուութեան քարոզութեան զաւակներին մին՝ Գերայանի Տ. Զաւէն Ս. Արքեպս. Տէր Նիկիայեան, Նախկին պատրիարք Հայր Պատուանդան: Վարդ եւ այդ պատրիարքական Աթոռը ե. փոխադրութեան օրուն իր ըստ զաւակներով: Վարդ եւ Արմաշի

Դպրեմանքի Նախկին սաները եւ ըստ անոնց՝ քոնք ազգահանան ե. քոնքահանն կողմերով ուղարկ վայելած են Հոգեւոր Սրբազանի օրն ու զարգրութեք: Այս համառութեան մեծ տեղին օգնելու ընդհանուր ամենին տեղի կը դրանք մենք որ իր կ'ընտան զագաղին յուր հաւատած ենք: Ո՞վ կ'ընայ Նայի այդ զագաղին ու չգոյ գոտեւիկը այն խալին՝ ու չկ'ընտան Սրբազանին ետան: Ո՞վ կ'ընայ անոր Նայի ու չկ'ընտան այն արհաւիրքի աղետները, որոնք լափեցին իր զաւակներուն մեծ մասը, եւ յոր հոգեհանգիստին մասը իրենց: Ո՞վ կ'ընայ զպիւր ինչպետեան այն օրը որ իր ըստընդին առ Առաւօտ, որ կը փոքրեւոր ըրէ քոնքահանն կողմերով: Կը զատուած մեր կուրծքը, կը մթափէ մեր ալքերը եւ կ'ընկզմէ մեզ առջեւ անհոգեհանգիստ մէջ: Ո՞վ կ'ընայ չգոյ այս օրը որ եւ անկին երբ ղէմ թէ ինչո՞ւ եւ ինչպիսի կ'ըլլայ որ Կոտաւորապաշտ Հայոց պատրիարքին զագաղ հոն կը դառնայ, միայն մեր ալքերուն առջև: Ինչո՞ւ են ինք իր միջոցներու զաւակներու ներկայացուցիչները: Ինչո՞ւ յուզարկ ինչ կ'ան իր Աթոռի հազարաւոր հոգեհանգիստները: Ներկայացուցիչները: Ո՞րն են Արմաշիները, եւ ինչո՞ւ են Նիկիայ հազարաւոր եղեկներու զաւակները: Ան մեր առջեւ անդամութիւնը, որ կը ըլլէ զանալ այդ զագաղին յուր: Մերն է առջին օգնելու ինչո՞ւ, յայն եւ մերն է նաեւ առաւելագոյն միջոցներով: Եւ Հոգեւոր Սրբազան այս առիթուն անհրաժեշտ յետոյ եւ ախարհին լաւաւ, ապրելով ճիշդին օրինակ, հրահանութիւններու ճիշդներուն մէջ, իր մանկանցուն կ'ընէ յետոյ, Առաւօտային Նախանձաւթեմը մրաւաղէմ կը հասնի այս Առաւելական Աթոռը: Մայր Տանար կամեցանք ասով ինչ հանգիստ, իր յուզարկութեան Ս. Գառաբարբ կը մատուցայ Արմաշի աւագ եւ Գերայանի սաներին միայն կողմէ: Կը հանգիստ հոն ուր կը առաւելին հոգեհանգիստները իր սիրելի ուսուցիչներուն եւ զաւակներներուն, Մաղազաւ Որմանեանի, Նիկի Պառնանի, Ուրբանի եւ Սրբորդի ու պիտի երթոյ հանգիստ ի յարա քաղաքներուն Ս. Աթոռայ՝ առնելու ան մասնաւոր Կիրիկի: Օրհնելու է Առաւօտ եւ օրհնել է իր ուղարկութիւնը անմահան: Վարդանի ու առաւելական ըստ օճակը ճիշդ, որ ինքն իր գերեզմանին մէջ Նայի հոն գետ պիտի յանձնար: Պիտի հանգիստ իր օրհնութեանը առաւելութիւն է ինչ եւ ինչիմ պիտի ըլլայ նաեւ ինչիմ ըստ այն անչիւրիկ եղեկներուներուն որոնք նախապատուութեան իր պատրիարքեան չընկնեն:

Նորին Ամենապատուութիւնը յետոյ զրուստեղով Հոգեւոր Սրբազանի կեանքն ու քործունէութիւնը, մի առ մի յիշեց անոր կատարած պաշտօնները, Արմաշին մինչեւ պատրիարքական Աթոռ եւ անկէ յետոյ մինչեւ իր մահը, իր զամբանակներ վերջաւորութեան մաղկանքներ մատոյց Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի արեւապատութեան համար, Նոյնպէս Տանն Կիրիկիոյ Վեհափառ Հայրապետի եւ Կոտաւորապաշտ պատրիարքական Աթոռի անաստանքներուն համար, յատկապէս աղօթելով որ շուտով վերցուի անոր ան ջողը:

Կէսօրէն առաջ, ժամը 11ին, կատարուցեալ Հանգուցեալի յուզարկաւորութեան ե. թաղման արարողութիւնը, իր նախագահէ Ս. Գառերիբք Հայրը պատարագի զգեստով, Ներկայ էին Նրուսաղէմի ըստընդ հոգեհանգիստներու ներկայացուցիչները եւ ընտանալիք վեհմ. Կառավարչի ներկայացուցիչը՝ Գր. Պալարչի: Արարողութեան աւարտին յունաց Ս. Գառերիբքի ներկայացուցիչ Գեր. Նիկիայեանը յունարէն լեզուով հոգեհանգիստան աղօթք կարգաց, որմէ ետք՝ հանգիստաւ թափօրով եւ ժողովուրդի խուռն բազմութեան մասնակցութեամբ՝ զագաղը փոխադրուցեալ Ս. Փրկչի եւ ամփոփուցեալ Ս. Գառերիբք զգրգրմաններու օրհնին մէջ, Զինի յուզարկաւորութեան Ս. Գառերիբք Հայրը պատրիարքարանի զակնիւն մէջ ընդունեց Միւրնանութեան եւ ազգայնոց ցաւակցութիւնները:

ՀԱՆԳԻՍՏ

ԱՄԵՆ. Տ. ԶԱԻԷՆ Ս. ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԷՐ-ԵՂԻԱՅԵԱՆԻ
ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՅՐԻԱՐԿԻՆ ՀԱՅՈՑ Կ. ՊՈԼՍՈՑ

Յունիս 4, Զորքշարթի առտուան ժամը 8-ին Պաղտատի մէջ ի Տէր հանգեաւ Ամեն. Տ. Զաւէն Արքեպս. Տէր-եղիայեանը, նախկին Պատրիարք Կ. Պոլսոյ, իր եօթանասուն եւ ինը տարիներու լրումին: Իր պարագաներու եւ ազգային իշխանութեան փափաքին համեմատ, հանգուցեալին մարմինը փոխադրուեցաւ Երուսաղէմ եւ Յունիս 8, Կիրակի առտու ժամը 11-ին տեղի ունեցաւ Թաղման Կարգը եւ մարմինը փոխադրուեցաւ Մ. Փրկիչի Եկեղեցին, պատրիարքաց դամբարանը: Նորին Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը խօսեցաւ սրտառուէ դամբանական մը, վեր առնելով Արքազանին կեանքը, մեր ազգային աղէտին տխուր վերլիշումներուն ընդմէջէն:

Թաղման եւ յուղարկաւորութեան հանդէսը եղաւ պատրիարքաշուք եւ շքեղ, առաջնորդելու համար Արքազանին մարմինը իր վերջին կայքին: Ներկայ էին բոլոր յարանուանութեանց ներկայացուցիչները եւ պետական ու պաշտօնական անձնաւորութիւններ: Խուռն բազմութիւն մը լեցուցած էր Եկեղեցին: Ամեն. Տ. Կիրեղ Ս. Պատրիարք Հայրը հայրապետաբար զգեստաւորուած կը գլխաւորէր Թաղմանական Թափօրը:

Հակառակ իր անցելիքին, անակնկալ մը չեղաւ այս պատկառելի եւ մեր անցնող եկեղեցական սերունդին մէջ իր տեղն ու արժանիքը ունեցող հոգեւորականին մահը, վասնզի 1927-էն ի վեր խանգարուած էր իր առողջութիւնը, հազազի հանգստի ունէր ու կը տառապէր շնչահեղձութենէ: Ի զուր անցան ճառագայթաբուժումի բոլոր խնամքները զինք իր տագնապաններէն եւ վտանգէն ազատելու համար: 1933-ին վիրաբուժական գործողութեամբ մը ծակեցին իր խոչնդը իրեն ապահովուող գէթ ազատ շնչառութիւն: Այս գործողութեամբ կը փրկուէր իր կեանքը վերահաս վտանգէն, բայց ինքը միւս կողմէն կը զրկուէր խօսելու կարելիութենէն: Իր վերջին տասնհինգամակը անցաւ լուռութեան ու մոռացութեան մէջ, ու կարելի չեղաւ օգտուիլ իր ճիշտ փորձառութենէն եւ կարողութիւններէն, շահուած մեր եկեղեցական ու ազգային կեանքի վաթսկական գործունէութենէն, իբրեւ առաջնորդ Լաւրեոս թեմերու եւ իբրեւ Պատրիարք Կ. Պոլսոյ:

Զաւէն Սրբազան կը սերէր քահանայական տունէ մը, զաւակն էր Սղերդի Տ. Աւետիս Գնչ. Տէր-եղիայեանի: Մնած է Մուսուլ, 1868 Սեպտ. 9-ին, աւագանի անունն էր Միքայէլ: Իր նախնական ուսումը սկսած է Սղերդ, Միացեալ Ընկերութեանց վարժարանին մէջ 1881-84, ապա Պաղտատի Ազգային վարժարանին մէջ: Միքայէլ, քահանայի գաւակ, ժառանգական իրաւունքով, կ'որոշէ պատրաստուիլ քահանայութեան: Երբ վերաբացուեցաւ Արմաշի Դպրեւանքը Միքայէլը խանդավառօրէն ճոն վազեց պատրաստուելու իր կոչումին: Աւաման ընթացքին հրաժարեցաւ կանամբի քահանայ ըլլալու առաջադրութենէն եւ 1895 Յունիս 18-ին կուսակրօն քահանայ-աբեղայ ձեռնադրուեցաւ Զաւէն անուամբ, ձեռամբ Փոխ-Վանահայր եւ Վերատեսուց Օրմանեան Մաղաքիա Արքեպիսկոպոսի: Տարի մը վերջ ընդունեց վարդապետական գաւազանը պատրաստելով իր աւարտաճառը Օմնեցիի վրայ:

Եղած է քարոզիչ Նաս-Գիւղի Ս. Ստեփանոս Եկեղեցիին: Առաջնորդական պաշտօններ վարած է ի Կարին (1898-1906), Վան, իբրեւ Տեղապահ (1908-1909), Տիգրանակերտ (1909-1913), որուն վրայ էր քրեպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ 1910 Սեպտեմբեր 19-ին, Իզմիրեան Մատթէոս Բ. Կաթողիկոսէն: Իսկ 1913 Օգոստոս 31-ին ընտրուեցաւ Պատրիարք Կ. Պոլսոյ Ազգային երեսփոխանական ժողովին կողմէն:

Յետոյ եկաւ աղէտը, եւ Թիւրքիոյ հայոց պատրիարքն ալ արքսորուեցաւ Պաղտատ 1916-ին: Երբ Պոլիսը գրաւուեցաւ դաշնակից պետութեանց կողմէ՝ Զաւէն Պատրիարքը վերադարձաւ Կ. Պոլսի եկաւ եւ հաստատուեցաւ իր աթոռին վրայ: 1920-ին նորէն թողուց Պոլիսը եւ ապաստանեցաւ Ուլլարիա, երբ դաշնակիցները տեղի տուին Քէմալական պահանջներուն առջեւ եւ եզիպատի ճամբով վերադարձաւ Պաղտատ, ուր մնաց մինչեւ 1924:

1924-ին եկաւ Կիպրոս, Մելգոնեան նուիրատուութեան խնդրին կարգադրութեան համար, որովհետեւ իբր Պատրիարք Թիւրքիոյ Հայոց, ինքն էր ստացած կտակը, Բաբգորեանականին տրուելէ առաջ:

1927-էն ի վեր, ինչպէս ըսինք,¹ Սրբազանը իր քայքայուած առողջութիւնը վերահաստատելու հետամտւտ եղաւ ու կարելի չեղաւ օգտուիլ իր կարողութենէն:

Վստահ ենք թէ՛ իր մահը խորը խոցեց բոլոր հայ սիրտերը որ Եկեղեցին ու Ազգը կը զրկէր փառաւոր անցեալի մը տխուր ու խանդավառ յուշերով հարուստ այս եկեղեցականէն: Իբրեւ բարի, նախաճախնդիր եւ գործնամասիտ եկեղեցական Զաւէն Սրբազանը իր տեղը ունեցող անցնող սերունդի մեր եկեղեցական մեծ ղեկերու մէջ:

Այս շատ հակիրճ ուրուագծումներով անկարելի է խտացնել դէմք մը եւ գործ մը: Բոլորս ալ այն մեծ հաւատքը ունինք թէ՛ անիկա ոչ միայն իր տեղը այլ նաեւ իր երախտիքի լայն բաժինը ունի մեր եկեղեցական ու ազգային ծառայութեան դաշտին մէջ: Այս զգացումով եւ վիրտով համակուած ենք բոլորս, Սուրբ Աթոռոյս Ամենապատիւ Պատրիարքէն սկսեալ մինչեւ բովանդակ Միաբանութիւնը, բովանդակ եկեղեցական դասը եւ համայն ժողովուրդը Հայաստաննայց:

Աղօթենք, որպէսզի կենաց եւ անմահութեան պարգեւատուն, ընդունէ իր հաւատարիմ ծառայի հոգին ի դաս-հոգեոց երանեալ հայրապետաց:

Յիշատակն արդարոց օրհնեալ յաւիտեան:

ՎԱՐՋԱԿԱՆ ԱԶԴ

ՍՈՒՆԻ բաժանորդներէն յատկապէս կը խնդրուի պատաս-
խանել մեր պարտուց ծանուցագրերուն, կարելի փութով փա-
կելով իրենց բոլոր յետնալ պարտքերը:

Վարչութիւն ՍՈՒՆԻ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ ԵՆ

ԺԱՄԱԳԻՐՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԱՐԱՐԵԱԼ

Ս. ՍԱՀԱԿԱՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ

ԵՒ

ՄԵՍՐՈՊԱՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

ԳԻՒՏՈՑ ԵՒ

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻՈՅ

Զ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1947

ՓՈՔՐ — ԳՐԱՆԻ

ՇԱՐԱԿԱՆՔ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ

ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆՔ ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԵԱՆ

ՄԵԾԱՑՈՒՍՑԷՔ, ՇԱՐԱԿԱՆՔ ԽԱԶԻ

ԵՒ ՀԱՄԲԱՐՁԻՔ ԵԻԱՅԼՆ

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
Printed in "

JERUSALEM — PALESTINE

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ

**ԸՆԹԱՑԻ
Ի ԳՐՈՅ ԲԱՐՔԱՌ**

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

Թ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՌՈՍԱՂԷՄ

ՏՊԱՐԱԿ ԱՐՔՈՑ ԵԱԿՈՐԵԱՆՑ

1947

ՍՏԱՑՈՒԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀՈԳԻՈՑՍ ԾԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ, (Բանաստեղծություններ՝ հայերեն և սպաներեն),
գրեց՝ Պերե Գրեգորեան, տպ. Պուլենուս Այրես, 1946, էջ 112 և 198.

ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՏԱ, Թրքական Հայաստանի հարցին վերա-
բերելու վաւերացումներ, հրատարակութիւն Յրանայի Հայ Ազգային Ընդհանուր Միու-
թեան Թրքանայ Դաւթ Պուրսպան Յանձնարարութիւն, տպ. Տէր-Յակոբեան, Փարիզ, 1945,
էջ 141.

ՄԱՐԴ ՄԸ ՄԵՌԱԿ, արցունք եւ քերթուած Վահան Թէքեանի մշտադպար եւ
սիրելի յիշատակին, գրեց՝ Ժազ Ս. Յակոբեան, տպ. Գահիրէ, 1946, էջ 96.